

Street corner work s obiteljima*

Sažetak

Rad je posvećen istraživanju provedenom u okviru znanstvenog projekta „*Street corner work s obiteljima*“ temeljenog na metodologiji akcijskih istraživanja za koja je karakteristično djelovanje na istraživanu pojavu, ispitivanje i utvrđivanje rezultata tog djelovanja. Nešto više od godinu dana istraživač je odlazio na mjesta na koja dolaze roditelji s djecom predškolske dobi te koristeći metodu promatranja sa sudjelovanjem otkrivao rizične situacije u kojima odrasli svojom nekompetentnošću djecu dovode do ozbiljnih stresnih doživljaja, zanemaruju ju, pa i zlostavljaju, a da toga najčešće nisu ni svjesni. Istraživač – psiholog, kompetentan terapeut, ulazi u rizične situacije, razrješava ih i tako kod djece otklanja stres, a roditelje i druge odrasle, pokretače krizne situacije, informira o tome što se s djecom zaista događalo i podizanjem njihove roditeljske kompetencije prevenira nove slične rizične situacije. Tijekom provedbe projekta identificirano je osamnaest slučajeva u kojima su djeca doživljavala stres. U dvanaest slučajeva djeca su bila izložena stresu vrlo visokog intenziteta, u četiri je stres bio visokog intenziteta, a u dva blagog. Među odraslima, čija nekompetencija je dovela do stresa kod djece, bilo je više žena nego muškaraca,

* U našem jeziku nema odgovarajućeg naziva (ekvivalenta) za *Street corner work* i teško da će ga i biti zbog udomaćenosti ovog anglizma. *Street corner work* podrazumijeva različite oblike djelovanja u pružanju pomoći potrebnima tamo gdje su njihovi problemi nastali, a to je ulica i drugi prostori na kojima vrijeme provode ljudi, ovdje djeca s roditeljima, a ne u odgovarajućim ustanovama.

ali razlika nije statistički značajna. Uz prikaz karakterističnih situacija u kojima su djeca izložena zanemarivanju ili nasilju rad daje analize razvoja i razrješavanja kriznih situacija te njihove ishode za djecu i odrasle. Pokazalo se da su u podjednakom broju situacije razriješene promjenom fokusa roditeljske pažnje s nekog drugog sadržaja na dijete i zadovoljavanjem djetetovih potreba, odnosno prekidom stresa na najvišoj točki i izlaženjem iz njega uz dovođenje djeteta do katarze nakon što bi roditelj pod pritiskom djelovanja stručnjaka promijenio predmet pažnje i usmjerio se djetetu. U jednom slučaju nije bilo moguće eliminirati izvore stresa zbog nemogućnosti dohvata obitelji, a u jednom je prestanak izlaganja djeteta stresnim situacijama bio uvjetovan i djelovanjem više institucija. Projekt je pokazao kako je ovaj oblik rada provediv i koristan te kako, osim što pomaže razrješavanju aktualnih stresnih situacija, ima i preventivne učinke.

Ključne riječi: field education, education for social work, field practice, experiential learning, reflection mentors students

Street Corner Work with Families

Summary

The paper deals with research conducted within the project „Street corner work with families”. For over a year, the researcher went to places where parents come with preschool children and using the participatory observation method discovered risky situations in which adults due to their incompetence lead children to serious stressful experiences, neglect them, even abuse them, most often not even being aware. Researcher - psychologist, competent therapist, entered risk situations, resolved them and thus relieved stress in children, and parents and other adults - triggers/motors, actuators of crisis situations, informed about what really happened to children and raising their parental competence prevented new similar risk situations. During the implementation of the project, eighteen cases were identified in which children experienced stress. In twelve cases, children were exposed to very high-intensity stress, in four the high-intensity stress was found, and mild in two. There were more women than men among adults whose incompetence led to/caused stress in children, but the difference was not statistically significant. In addition to presenting characteristic situations in which children were exposed to neglect or violence, the paper provides analyses of the development and resolution of crisis situations and their outcomes for children and adults. It turned out that in an equal number of situations they were resolved by changing the focus of parental attention from some other content to the child and meeting the child's needs, i. e. stopping stress at the highest point and getting out of it with bringing the child to catharsis after the parent under researcher's/ expert's influence focused on the child. In one case it was not possible to eliminate sources of stress due to the impossibility of reaching the family, and in one case the cessation of the child's exposure to stressful situations was conditioned by the action of several institutions. The project has shown that this form of work is feasible and useful and that, in addition to helping to resolve current stressful situations, it also has preventive effects.

Key Words: *field education, education for social work, field practice, experiential learning, reflection, mentors, students*

Uvod

Ulica kao pojam u socijalnom smislu ima uglavnom stambenu i prometnu ulogu do dvadesetog stoljeća, daljnjim razvojem gradova neke su od njih dobile i rezidencijalnu a krajem devetnaestog i početkom dvadesetog stoljeća, velikim razvojem trgovine, postupno i trgovačku. Tako nastaju i često najvažnije ulice, „žile kucavice“, u svim većim gradovima (Pariz – Rue du Fauborg Saint Honore i Avenue des Champs Elisees, London – Oxford Street, Beč – Mariahilfstrasse, Zagreb – Ilica...). Paralelno s uzlaznim, razvojnim periodom naglog bujanja glavnih gradova i njihovih trgovačkih središta prenesenih s trgova, agora, foruma na ulicu. Te ulice su u najužem centru grada ili se čak nastavljaju na glavne trgove čiju funkciju pomalo preuzimaju. U sirotinjskim dijelovima gradova ulice postaju dnevna okupljališta djece, a noću mladih, besposličara, skitnica, prostitutki i svim tim povezanih dvojbenih događanja. Sukobi, krađe, prostitucija, razbojstva događaju se na ulicama predgrađa. Kako se gradovi već u 19., a pogotovo 20. stoljeću snažno šire tako bujaju sirotinjska predgrađa, danas slamovi koji, po novijim podacima, čine trećinu gradskog stanovništva svijeta. Širenjem ovih dijelova grada i njihovih brojnih uličica sa svom pripadajućom socijalnom patologijom mijenja se i semantika samog pojma ulice. Već u prvoj polovini 19. stoljeća, razvojem velikih europskih gradova, ulica počinje dobivati pejorativno značenje, a u dvadesetome je i u našem jeziku postala simbol lošeg, štetnog, kriminalnog (uličar, ulični žargon, ulična kultura-nekultura i sl.). No, krajem prošlog i početkom ovoga stoljeća počinju promjene u doživljavanju ulice, a time i njene funkcije. Tomu prethodi i usmjeravanje pažnje osviještenih dijelova društva prema ovom arhitektonskom i društvenom fenomenu. Do promjene dolazi prodorom specifičnog pjesništva, glazbe, plesa. Razvija se i Streetart koja ima dugu, mada i kontroverznu povijest (od davnog „taginga“, preko grafita, osobito negativno percipiranih i prosuđivanih), a danas ovaj vid likovne umjetnosti pretvara ulice velikih gradova, svjetskih metropola, u nove galerije. Poeziji, glazbi, plesu, umjetnosti i umijećima što imaju prefiks art posvećena su razna događanja, i to kulturna, na ulicama gradova, festivali („Cest is d' Best“ međunarodni festival u Zagrebu) i ulici se postupno vraća pozitivna uloga u životu gradova, a time i semantika samog pojma zadobiva sve pozitivnije značenje. Ovaj proces je dijelom pomognut i time što su slamovi i njihove ulica postali i mjesto znanstvenog interesa pa i poligon otvaranja novih pogleda i putova do spoznaja u znanosti.

Slamovi i njihove ulice postaju predmetom znanstvenog istraživanja još tridesetih godina prošloga stoljeća. Već tada počinju prva terenska istraživanja (W. F. White) posvećena njima kao izrazito negativno doživljavanom posebnom društvenom fenomenu, jer se na ulicama događaju vrlo ozbiljne društvene pojave. Primarno negativne: nasilje, kriminal, prostitucija, skitnja. W. F. White profesor s Harvarda dolazi u jedan geto talijanskih imigranata (Boston – North End) i tamo živi tri i pol godine, od čega godinu

i pol u jednoj talijanskoj obitelji. Tražeći najkvalitetniji način znanstvenog upoznavanja socijalne strukture, odnosa i funkcioniranja unutar tih zajednica on smišlja metodu promatranja sa sudjelovanjem, kao optimalnu i prvi ju primjenjuje. Na osnovi rezultata tog istraživanja piše etnografsku studiju i pod naslovom „Socijalna struktura jednog talijanskog slama” (*The Social Structure of an Italian Slum*) objavljuje ju 1943. godine. Zbog ratnih događanja knjiga ostaje nezapažena, no ponovljeno izdanje 1955. godine postaje bestseller i dostiže nakladu od 200 000 primjeraka. Tiskaju se još dva izdanja, 1981. i 1993. godine. John van Maanen tu studiju, pa onda i knjigu, uspoređuje s epohalnom studijom Bronislawa Malinowskog „Argonauti zapadnog Pacifika” (*Malinowsky, 1979*) koja je prvi put objavljena 1922. godine. Posebno velik prinos društvenim znanostima White daje uvođenjem spomenute metode „*Participant observer research*” koja je već odavno i kod nas dijelom metodološkog arsenala društvenih znanosti, posebno socijalne antropologije i sociologije (Milas, 2005). John M. Gandy (1959) provodi projekt preventivnog rada sa skupinama mladih s ulice (*Preventive Work with Street - corner groups*) pod nazivom „*Hyde Park Youth Project, Chicago*”. U tom projektu primjenjivao je sa suradnicima grupni rad sa skupinama preddelinkventnih mladih s ulice u svrhu prevencije delinkvencije. Ključno je bilo to što se radilo izvan zidova institucija. Grupni rad je slijedio smjer koji se tada primjenjivao u radu s delinkventima, ali s razlikom u „prirodi samog djelovanja i nešto blažeg tempa”. Radilo se i na povezivanju s roditeljima i drugim odraslima iz kruga mladih sudionika grupnog rada. U skupine su uključivani tinejdžeri s potencijalom za upadanje u delinkvenciju.

Eliot Liebow proveo je terensko istraživanje u vošingtonskom distriktu nastojeći upoznati i znanosti predstaviti život afroamerikanaca s ulice segregiranim i društveno potpuno marginaliziranim. Studiju „*Tally’s Corner*” temeljenu na tim istraživanjima objavljuje 1967. godine i njome znanstvenu, a onda i širu javnost upoznaje i senzibilizira za taj minorizirani i potpuno odbačeni dio američkog društva koji ni građani ni vlasti više uopće ne primjećuju, osim u kontekstu prezrenih sudionika kriminala i zločina, i puštaju ih da propadaju na ulicama svojih gradova! Studija je imala veliki odjek i citirana je čak 3000 puta!

Roland M. McCleary radi na otklanjanju, odnosno smanjenju agresivnosti mladih provodeći projekt „*Street-corner work with aggressives*” i pod istim naslovom objavljuje i rezultate rada 1973. godine u časopisu *Psychology – International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. Tijekom tog projekta različitim aktivnostima nastoji djelovati na agresivna ponašanja. Agresivnost promatra stratificirajući ju u tri razine:

- Na prvu razinu smješta uobičajenu agresivnost koja je produkt više čimbenika, među kojima je na prvom mjestu uloga roditelja s različitim „defektima karaktera”; slijedi alkoholizam, psihička nestabilnost, promiskuitet i drugi.

- Drugu razinu čini agresivnost izazvana „stalnim zanovijetanjem” i zapuštanjem djece u obitelji.
- Treća je razina agresivnosti uglavnom izazvana nestabilnošću obitelji, bračnom disolucijom i raspadanjem obitelji kao njenom neminovnom posljedicom.

Programom se nastoji djecu i mlade, napuštene i gnjevne, agresivne, maknuti s ulice i vratiti u obitelji. Tijekom provedbe ovoga programa McCleary je, kako sam navodi, naučio otkrivati „nedostatke u karakteru” roditelja i savjetovanjem im pomagati da ih otklone. Eliah Anderson sa čikaškog sveučilišta provodi istraživanje u jednom baru smještenom u getu južnog Čikaga. Mjesecima iz noći u noć dolazi u jedan bar, kako bi dublje upoznao i istražio život ljudi koje ondje susreće i razumio što se s njima. Istražuje kako se formiraju kao osobe, kako žive, rekreiraju se te njihovu lokalnu stratifikaciju i odnose. U radu s ovisnicima primijenio je ključne sociološke koncepte istraživanja uključivši u krug interesa i njihove proširene porodice, „primarne skupine” i njihove uloge u laganom propadanju mladih sve dublje u patologiju, „*being down*”. Svoje spoznaje o životu u toj sredini publicira 2003. godine u iznimno visoko ocijenjenoj knjizi „*A Place on the Corner*” koju neki autori uspoređuju sa studijom W. F. Whitea.

Sva ova i slična primarno sociološka i socioantropološka istraživanja, mahom terenska, neka i s akcijskom notom, snažno su osvijetlila te „tamne prostore” zabačenih ulica, bijedu i marginaliziranost ljudi koji se tamo rađaju i kojima sve postojeće deklaracije daju sva prava kao i ostaloj djeci, ali iz raznih razloga, među kojima je primarni upravo postojeća marginalizacija u američkom društvu. Ona su senzibilizirala znanstvenu i širu javnost a u samo rješavanje problema uz sustave socijalne skrbi sve više se uključuju i brojne nevladine organizacije. Sve su češći i pokušaji pružanja različitih oblika konkretne psihosocijalne pomoći potrebnima ondje gdje socijalnozaštitna potreba i nastaje: na ulicama i njihovim uglovima. Sam pojam *Street corner work* dolazi iz engleskog govornog područja upravo s navedenim studijama. Širi se označavajući čitav konglomerat različitih oblika, pristupa, metoda i tehnika pomoći potrebnima ne u posebnim, specijaliziranim ustanovama, već izravno, na ulici. Ovaj pristup rješavanja kompleksnih psihosocijalnih problema, pa onda i pojava, njihove prevencije i razrješavanja posljedica, nadograđuje se na tzv. outreach programe kojima se nastojalo pomoći i onom dijelu ovisnika ili budućih ovisnika koji su još u fazi eksperimentiranja sa psihoaktivnim sredstvima. On je umnogome pridonio izlaženju iz zidova ustanova i traženju najprije ovisnika, a sada i drugih, djece i mladih, kojima su potrebni različiti oblici pomoći. Danas je ovaj oblik rada na smanjenju psihosocijalnih problema sve rašireniji. U Europi je *street corner work* najviše uzeo maha u Nizozemskoj, gdje nevladine udruge prednjače u razvijanju ovog oblika pomoći koristeći vrlo različite pristupe.

Tako NVO „Harlem” traži djecu i mlade svugdje, a dominantno na ulici, radi s njima a po potrebi, kada patologiju nije moguće razrješavati bez specijaliziranih stručnjaka i ustanova, osigurava im transfer u odgovarajuće institucije. Tako naprimjer nalazi djevojku sa psihičkim problemima (borderline) i osigurava joj odgovarajuće liječenje u psihijatrijskoj ustanovi jer to više nije problem koji bi volonteri, mahom nestručnjaci za područje psihopatologije i psihoterapije, uopće mogli rješavati, a posebno ne na ulici. U Amsterdamu se nekadašnji folk bend „Per Mins” potpuno posvetio *street corner work-u* „s ljudima i za ljude u stanju ranjivosti”. Posebno je učinkovit njihov rad na razvijanju susjedske pomoći, poticanju i aktiviranju gradskih uprava na uspostavljanje skloništa i sličnih punktova za pomoć potrebitima u najrazličitijim životnim krizama. Temeljne su im vrijednosti: „Svi su bitni”; „Djeluj poticajno”; „vjeruj u promjene”!

Organizacija Street Child UK – London, Afrika, Azija nastoji djelovati širom svijeta posebno se posvećujući onim najranjivijima na ulicama, osobito nakon zdravstvenih (Ebola, Covid 19) i drugih, socijalnih i humanitarnih kriza koje ih prate. Najpotrebitiji su ljudi, djeca na ulici pa se njeni aktivisti uključuju u rad prvenstveno s tom kategorijom socijalno ugroženih. Za rad s njima i zadovoljavanje bar najnužnijih njihovih potreba organiziraju i razne humanitarne akcije (biciklističke ture, utrke i slično). Posebno se zalažu za omogućavanje školovanja djece jer je to u dobrom dijelu zemalja Afrike veliki problem. Tako u Liberiji i najoptimističnije projekcije ne vide mogućnost organizacije sustavnog javnog obrazovanja i školstva prije 2100. godine.

Organizacija „*Harlem, Street corner Resources*” bavi se, uz ostalo, zagovaranjem nenasilja. Kao odgovor na visoki broj ubojstava u Harlemu povezanih s uličnim bandama organizira dvomjesečne programe „Mikrofon na otvorenom” u okviru kojih mladi javno govore protiv nasilja.

Uza sve ove aktivnosti na pomoći ljudima s ulice u materijalnoj i psihosocijalnoj potrebi, trajno nezaposlenima, razvedenim parovima, raspadnutim obiteljima, svima zahvaćenima alkoholizmom i drugim ovisnostima, poremećajima u ponašanju, psihičkom funkcioniranju, školskom neuspjehu u jednim društvima i nemogućnošću školovanja u drugim, kod djece i mladih, čiji će se položaj još otežati, poznata su i nastojanja u duhovnom pogledu. U tom smjeru djeluje niz „uličnih propovjednika” koji doslovno na ulicama održavaju propovijedi pokušavajući pomoći ljudima s ulice, osobama potpuno isključenim iz društvenih sustava, prekinutih partnerskih veza i odnosa s primarnim obiteljima, bez ikakve mogućnosti promjene svoga stanja i nade za promjenu u budućnosti. Tako im otvaraju mogućnost stjecanja nekih njima djelotvornih oblika vjere u Boga, život, humanost, a onda i povezivanja s konfesionim zajednicama, njihovim sustavima i organizaciji skupina i djelovanja (Caritas, naprimjer) usmjerenima pružanju različitih oblika pomoći.

Ovakav pristup u djelovanju na postizanju pozitivnih promjena u društvu ili njegovim kritičnim segmentima koji se pripisuje zamahu socijalne misli u prošloim stoljećima, poznat je još iz vremena stare Grčke. Jedan od otaca zapadne filozofije, Sokrat (470 – 399 g. pr. Kr.), djeluje uglavnom na ulicama i trgovima Atene nastojeći utjecati na svoje sugrađane u spoznajnom i političkom smislu! Svoje „*street corner*” djelovanje, dosljedan svome etičkom opredjeljenju, on plaća i životom! Prva je i do sada jedina poznata osoba koja je svoje sustavno takvo djelovanje platila glavom! Zaboravljen je i rad don Bosca (1815 – 1888) koji započinje raditi s jednim izgubljenim dječakom, a potom i sa skupinama. Okuplja djecu s ulice, „besprizorne” i nastoji im promijeniti život u pastoralnom, pedagoškom i socijalnom smislu. Gradi za njih nastambe i škole. Doživio je i preživio i atentate, ali ostaje posvećen svojoj misiji koja je okrunjena i dobivanjem dozvole za osnivanje posebnog reda (Salezijanci) čiji članovi nastavljaju njegovo djelovanje, a godine 1934. don Bosco je proglašen svecem.

U ovome radu prikazani su rezultati primjene *street corner work* pristupa korištenog u djelovanju na razrješavanju kriznih situacija u kojima se nađu djeca predškolske dobi, zaustavljanju neadekvatnog djelovanja odraslih koja dovode do takvih kriznih situacija i informiranja odraslih, prvenstveno roditelja, radi podizanja razine njihovih roditeljskih kompetencija.

Cilj istraživanja

Ovo istraživanje ima dva osnovna cilja:

Istražiti krizne situacije koje djeca doživljavaju zbog nekompetencije roditelja i drugih odraslih i disfunkcije roditeljskih odnosa.

Ispitati rezultate intervencija u kriznim situacijama usmjerenih smanjenju tenzija kod djece nastalih neadekvatnim odnosom roditelja.

Informirati i usmjeravati nekompetentne roditelje i druge odrasle kojima su djeca povjerena na brigu ili s njom dolaze u neki oblik socijalnog odnosa u svrhu podizanja njihove kompetencije.

Metodologija

U svojoj osnovi ovo istraživanje je dizajnirano u suglasju s načelima sociološkog akcijskog istraživanja. Kao metoda prikupljanja podataka korištena je primarno socijalno-antropološka metoda promatranje sa sudjelovanjem u okviru *street corner work* područja djelovanja. Ovaj je metodološki okvir izabran zbog toga što omogućuje promatranje i direktno sudjelovanje znanstvenika – istraživača, dobro educiranog i kao terapeuta, ulaženje u dinamiku kriznih situacija koje djeca izuzetno teško doživljavaju tijekom dnevnih životnih događanja u prisutnosti i uz participaciju roditelja i drugih

odraslih u njima a imaju na nju, djecu, vrlo teške stresne pa i traumatske psihičke posljedice, mogao provoditi istraživački i intervencijski dio akcijskog protokola promatranja sa sudjelovanjem.

Za obradu podataka u okviru kvantitativne analize, korištene su statističke metode relativnih vrijednosti i ispitivanje značajnosti razlika među ispitanicima, nositeljima izazivanja kriznih situacija, kao i participanata koji ih proživljavaju, a u okviru kvalitativne za utvrđivanje čimbenika izazivanja i tijeka kriznih situacija, neposrednih intervencija u stresna događanja i njihovo razrješavanje te posljedica na sudionike.

Postupak

Istraživač izlazi na javna mjesta, ulice, dječja igrališta, trgove, terase kafića, javne plaže i u trgovačke centre gdje dolaze roditelji i druge odrasle osobe s djecom predškolske dobi ili se s njom susreću i postoji mogućnost da zbog narušenih odnosa među roditeljima i/ili njihove roditeljske nekompetentnosti ili nekompetentnosti neke druge odrasle osobe, nastanu krizne situacije u kojima djeca bivaju izložena intenzivnom djelovanju različitih rizičnih čimbenika visokog intenziteta, što kod nje izaziva stresne pa i traumatske doživljaje. Materijal dobiven opažanjem koristi se u neposrednom postavljanju procjene krizne situacije i određivanju putova njenog razrješavanja, a nakon razrješavanja, ili njegovog eventualnog nepostizanja, bilježi se cjelokupno događanje za kasniju znanstvenu analizu.

Istraživač, istovremeno i ekspert za razrješavanje kriznih situacija (poznavatelj obiteljskih problema i patologije i putova njenog razrješavanja, dječje, razvojne i patopsihologije, učinkovitih metoda i tehnika različitih psihoterapijskih pravaca i bogatog iskustva u radu s obiteljima i djecom) pokreće kriznu intervenciju. Optimalnim metodama i postupcima razrješava trenutnu kriznu situaciju, oslobađa dijete teških pritisaka, smanjuje intenzitet stresa i posljedične trenutne disfunkcije kod djeteta i roditelja-odrasle osobe. Nakon toga informira roditelje ili druge odrasle i usmjerava ih na funkcionalno djelovanje u roditeljskoj ulozi, te im daje smjernice za razrješavanje njihovih poteškoća u odnosima s djetetom i putova razrješavanja osobnih i partnerskih problema, educiranje i/ili uključivanje u terapijski proces u odgovarajućoj ustanovi, koji će ih osloboditi disfunkcionalnog ili čak patološkog međusobnog odnosa i takvog djelovanja na djecu. Istovremeno pomaže djetetu da se oslobodi pritiska zbog negativnog emocionalnog doživljavanja roditeljskog nasilnog djelovanja, pasivnosti, zanemarivanja djetetovih potreba i s tim sukladnog razvoja odnosa s njima i u obitelji uopće. Dominantno su ova nastojanja usmjerena na neophodne promjene u pogledu obnašanja roditeljske uloge (ili neke druge uloge iz pozicije odraslog) podizanjem razine roditeljske kompetencije i pomoći djeci stvaranjem optimalnih psihosocijalnih uvjeta za njihov zdrav i uspješan razvoj. Kod toga su dominantno korišteni elementi psihodinamskog pristupa (Klain,

2013; Janković, 2011), transakcijske analize (Žanko, 1999; Janković, 2012; Berne, 2013; Goulding & Goulding, 2013), nedirektivnog Rogersovog pristupa (Rogers, 1985; Janković, 2008; Janković, 2011) i sustavne obiteljske terapije (Janković, 1996).

Nakon kolekcioniranja svih opaženih detalja tijekom promatranja sa sudjelovanjem svih slučajeva u kojima je istraživač sudjelovao prilazi se njihovoj kvantitativnoj i kvalitativnoj analizi.

Rezultati i rasprava

Tijekom nešto više od jedne kalendarske godine ovoga rada istraživač je identificirao, promatrao i djelovao u 18 kriznih situacija na različitim mjestima i na različite načine primjerene specifičnostima svake od njih. U pet slučajeva gdje je uzrok kriznoj situaciji bio sukob među roditeljima uz dijete je bilo prisutno oboje roditelja. Uzrok tim situacijama bar dijelom, i roditeljska nekompetentnost. U deset kriznih situacija bio je prisutan samo jedan roditelj, a kriza je izazvana njegovom roditeljskom nekompetencijom. U sedam od tih deset situacija su s djetetom bile majke, a u tri očevi. Nekompetentnost bližeg srodnika (baka) bio je uzrokom krizne situacije u jednom slučaju, u jednom slučaju je to bila osoba izvan obiteljskog kruga i u jednom nekompetentno osoblje ustanove za djecu (vrtića).

Tabela 1. Odrasli sudionici i pokretači krizne situacije s djetetom

Uzrok krizne situacije	Pokretači	Spol	N
Partnerski problemi	Oba roditelja	ž + m	5+5
Ne kompetentnost roditelja	Majke	ž	7
	Očevi	m	3
Ne kompetentnost bližeg srodnika	Baka	ž	1
Nasilno ponašanje osobe izvan obiteljskog kruga	Muškarac izvan obitelji	m	1
Ne kompetentnost	Odgajateljice vrtića	ž	1
Ukupno			23

Ukupno su u promatranim situacijama sudjelovale 23 odrasle osobe. Među osobama koje svojom nekompetentnošću, narušenim partnerskim odnosima, osobnim opterećenjima ili svim tim istovremeno dovode djecu u kriznu situaciju izvrstavajući ju zanemarivanju,

zapuštanju i direktnom ili indirektnom nasilju, žena je više nego muškaraca. No kako pokazuje Hi-kvadrat test ta spolna razlika uz korištenje Yatesove korekcije nije statistički značajna (Hi-kvadrat test = 1,04; ss = 1; $P < 0,05$). U populaciji se i ne očekuje takva razlika, a nađena razlika je vjerojatno uzrokovana time što su djeca u opisanim slučajevima bila češće u pratnji majki nego u pratnji očeva.

Intenzitet stresa prema vanjskim manifestacijama bio je različit, kao i njegove somatske, glasovne i verbalne manifestacije. Pri procjenjivanju visine intenziteta stresa korištene su tjelesne, verbalne i reakcije glasanjem izvan govornog okvira koje su uočene i zabilježene u promatranim situacijama u sedamnaest slučajeva, dok su u jednom slučaju dobiveni podaci od roditelja koji su tek naknadno saznali za kriznu situaciju u kojoj je dijete bilo bez njihove prisutnosti.

1. Somatske reakcije vidljive treniranom promatraču:
 - promjenama izraza lica zbog spazma facijalnih mišića, spazam mišića grudnog koša (poteškoće u disanju koje postaje ubrzano i plitko),
 - spazam mišića ekstremiteta (ukočenost, nekontrolirani pokreti s elementima grča, tremor), - spazam mišića vrata (zategnutost vratnih mišića uz doživljaj pečenja grla, poriva na gutanje mada nema sadržaja).
2. Glasanje djeteta:
 - intenzivno, ubrzano, ponavljano dozivanje roditelja („mama, mama, mama, mama...uz podizanje i spuštanje intenziteta glasa, jednolično neprestano pozivanje roditelja),
 - plač djeteta (uz različito intenzivnu produkciju suza, različito intoniran, različitog intenziteta koji se pojačava),
 - jecanje (uz ritmičko grčenje mišića glave, vrata, gornjeg dijela grudnog koša i trbuha, te produkciju nosnih i žlijezda slinovnica u ustima),
 - neartikulirano glasanje (u vidu ispuštanja glasa različitog intenziteta bez nekog direktnog jezičnog značenja, neartikuliranog zapomaganja bez jezičnog značenja).
3. Verbalno izražavanje:
 - uzbuđeno, glasno zapomažuće traženje roditeljske pomoći;
 - uzbuđeno, traženje roditeljske pomoći;
 - uzbuđeno predstavljanje problema roditeljima u slučaju susreta s roditeljima s vremenskim odmakom, ponekad kroz igru, crtanje ili neke druge aktivnosti, slučajne ili ciljane.

Sam intenzitet stresa kod djece prema zabilježenim manifestacijama nakon njihove analize moguće je podijeliti u tri razine:

- A Vrlo visoka razina djetetova stresa manifestirana je: svim tjelesnim reakcijama većeg intenziteta, bar trima od četiri načina glasanja i prvim oblikom verbalnog izražavanja preplavljenosti stresnom situacijom;
- B Intenzivna razina stresa djeteta manifestirana je: svim trima somatskim reakcijama srednjeg intenziteta ili dvjema od tri visokog, bar dvjema od tri reakcije na stres glasanjem, prvim oblikom verbalnog izražavanja;
- C Blaga razina stresa manifestirana je bar jednom od somatskih reakcija na stresnu situaciju, jednim ili bez ponuđenih oblika glasanja djeteta, drugim oblikom verbalnog izražavanja.

Tablica 2: Prikaz intenzitet stresa kod djece u promatranim kriznim situacijama

Redni broj	Procjena intenziteta stresa	f
1	A. Vrlo intenzivna razina	12
2	B. Intenzivna razina	4
3	C. Blaga razina	2

Iz tablice je vidljivo kako je najveći dio djece bio doveden u vrlo intenzivnu razinu stresa. Trećina od tog broja djece je bila u intenzivnoj razini stresa. Samo dvoje djece doživjelo je blagu razinu, s tim što su jedno od njih roditelji vidjeli tek nekoliko sati nakon krizne situacije, a pouzdane podatke o njegovom stanju u samoj situaciji nije bilo moguće dobiti. Dijete samo je navodilo da je bilo više ljutito nego izgubljeno! U svakom slučaju svih osamnaestero djece koja su ušla u istraživanje i bila promatrana doživjela su stres zbog obiteljskih problema, nekompetentnosti roditelja i, u dva slučaja, nekompetentnog, nasilnog ponašanja odraslih.

Tablica 3: Vrijeme započinjanja intervencije

Redni broj	Procjena trenutka pokretanja intervencije	f
1	A. Kulminacija stresa	12
2	B. Neposredno tijekom prolongirane stresne situacije	5
3	C. Nakon što je stresna situacija prošla	1

Gornji rezultati promatranja stresne situacije i započinjanja intervencije pokazuju da je najveći broj započeo u trenutku vrhunca stresne situacije koji je namjerno odabran kako bi intervencija bila učinkovita u pogledu suočavanja roditelja s realitetom u pogledu njihove nekompetentnosti. Trebalo im je osvijestiti nekompetentnost kako bi prihvatili svoj realitet i postali motivirani za promjene u percepciji djeteta, njegovog ponašanja, svog odnosa prema njemu i rada na svom osposobljavanju za bar nužno napredovanje u pogledu roditeljske kompetencije.

Tablica 4: Način ulaženja u kriznu situaciju

Redni broj	Način ulaženja u kriznu situaciju	f
1	Korištenje „prelazne situacije”	12
2	Spontani ulazak „nezainteresiranog” građanina, korištenje autoriteta struke, djece u pratnji	5
3	Posredno, preko roditelja	1

Način ulaženja u kriznu situaciju je važno odabrati tako da omogući konstruktivno djelovanje istraživača promatrača-sudionika. Taj efekt omogućava sudjelovanje primjereno situaciji, stanju roditelja i djeteta. Najčešće se pokazalo kako je samo dijete ili ono što se s njim događa najbolji „prelazni objekt” pri konstruktivnom ulaženju u situaciju. Kako su u stresnim situacijama u regresu i dijete i roditelji, za ulaženje u emocionalno vrlo intenzivnu obiteljsku kriznu situaciju potrebno je nešto neutralno što su svi u stanju prihvatiti bez pokretanja otpora i stvaranja novih prepreka. Pokazalo se da je primjeren, dobro odvagnut i plasiran humor jako dobar takav „objekt”. Na njega obično izvrsno reagira onaj pozitivno orijentirani dio ličnosti članova obitelji, sudionika krizne situacije. Kod svakoga od njih u pravilu postoji želja za izlaskom iz neugodne, napete situacije i takvu nenametljivu intervenciju iz meta pozicije rado prihvaćaju. Otvaraju se „vrata” novog smjera interakcija među roditeljima i djecom te se daje prostor novom akteru, ujedno i novom, što nenametljivijem lideru u danoj maloj skupini. On tada, koristeći metode i tehnike različitih terapijskih pristupa, ovisno o potrebama sudionika, pri čemu mora voditi računa o svim sudionicima i same situacije, spušta razinu stresa, pokreće pozitivne, za dijete blagotvorne, procese i isto takav, promijenjen angažman roditelja. Dijete dobiva pažnju, izraze naklonosti, ljubavi, podršku i utjehu roditelja. Roditelji, bar privremeno, odustaju od „istjerivanja pravde” kako ju tko vidi iz svojih opozitnih kutova gledanja nekog njihovog nesporazuma, naglo dolaze do uvida u stanje njihovog djeteta izazvano njihovim sukobom s kojim ono najčešće nema

nikakve ili ima tek posrednu vezu i nalaze zajednički interes u brizi za dijete. U takvom emocionalnom stanju i shvaćanju realiteta oni su spremni prihvatiti i konstruktivne, pozitivno obojene intervencije izvan njihove obiteljske, osobito dijadne relacije! U nastavku, nakon obiteljskog „reuniona“, koristi se prilika za informiranje roditelja o putovima razrješavanja njihovih osobnih, partnerskih i obiteljskih problema, podizanja njihove roditeljske kompetencije i prevencije novih stresnih doživljaja kod djece.

Kao „spontani ulaz u situaciju“ imenovano je spontano približavanje djetetu i roditelju kroz zajedničku igru s djetetom ili igru djece s kojom je istraživač došao na prostor okupljanja djece i roditelja te nenametljivim, spontanom razgovorom postupno koristeći svoje kompetencije uz blagu konfrontaciju upoznaje roditelje s izvorima problema i informira ih o psihološkoj i socijalnoj pozadini te psihičkim, socijalnim, ali i medicinskim ishodima u slučaju neotklanjanja rizičnih čimbenika. Primjenom nedirektivne metode savjetovanja ispituje njihova viđenja djeteta, njegovog ponašanja, odnosa s djetetom, pristupanja razrješavanju složenih i kriznih situacija i upoznaje ih s bitnim informacijama, činjenicama i spoznajama iz područja razvoja djece, brige za njihovo zdravlje i prevenciju bolesti, putovima eliminacije rizika i načinima podizanja razine njihove roditeljske kompetentnosti. Ovaj se način ulaženja u problem pokazao učinkovitim u slučajevima gdje roditelji nemaju uvid u svoje propuste ili uporno ponavljanje rizičnih postupaka i ponašanja pa se ne događa intenzivna krizna situacija u kojoj je indiciran prvi način ulaženja u problem.

Posredni ulazak u situaciju preko roditelja događa se kada su roditelji uočili rizične postupke drugih prema svojoj djeci, što se onda rješava korištenjem sustava odgoja i ponekad i više institucija zaduženih za brigu o djeci, od razine grada do državnih institucija kao što je Pravobraniteljstvo za djecu. S roditeljima se radi na tome kako pomoći djetetu prevladati stresne situacije u okviru određene ustanove ili kruga osoba odgovornih za nekompetentan odnos prema djetetu i izazivanje za dijete stresnih ili za njegovo zdravlje općenito rizičnih situacija.

Tablica 5: Trajanje djelovanja u identificiranim stresnim situacijama

Redni broj	Trajanje djelovanja	f
1	Do 60 minuta	11
2	Od 60 do 180 minuta	6
3	Nekoliko tjedana	1

Kao što pokazuju podaci u tablici, djelovanje istraživača najčešće je bilo relativno kratko budući da je u situacije ulazio u trenucima kulminacije kriznog događaja čiji je dalji razvoj i tijek zaustavljen prekidom neprihvatljivog ponašanja, štetnog djelovanja,

distanciranja roditelja od djeteta i nezadovoljavanja djetetovih potreba, zbog disfunkcije roditelja ili neke druge odrasle osobe, što ga je istraživač postigao svojom intervencijom, pa je već samim tim dobio descendentni tijek.

Kod druge skupine situacija, od 60 do 180 minuta, djelovanje je trajalo dulje jer nije dolazilo do kulminacije krizne situacije nego je ona bila prolongirana, ali nižeg intenziteta, tako da je istraživač morao naći odgovarajuće putove ulaženja u situaciju samostalnim približavanjem djeci ili uz angažman djece s kojom je došao na prostor okupljanja roditelja s djecom, odnosno traženjem puta približavanja roditelju kroz neki od kanala komunikacije (Gordon, 1983) i postupnim djelovanjem na njega u smjeru prekida nepoželjnog odnosa prema djetetu, informiranja o važnim aspektima djetetove psihologije, poruka koje dijete šalje, njihovog razumijevanja i posljedica ukoliko se takav odnos prema djetetu nastavi. Slijedile su i informacije o literaturi za roditelje.

Dugoročnije razrješavanje događalo se u vezi sa situacijom unutar ustanove za djecu. U tom slučaju bilo je moguće tek jednokratnim promatranjem djeteta i roditelja u slobodnom prostoru i višekratnom primjenom metode savjetovanja pomoći roditeljima u nastojanjima na razrješavanju problema nastalih u odgojnom ustanovi, što je uključivalo i neke druge institucije pa je djelovanje potrajalo dulje.

Tablica 6: Ishodi djelovanja u kriznim situacijama kojima su izložena djeca

Redni broj	Ishod	f
1	Izlaz iz krizne situacije uz roditeljsko razumijevanje izvora problema i podršku	8
2	Izlazak djeteta iz stresne situacije uz katarzu	8
3	Nemogućnost izlaska iz rizičnog miljea zbog rigidnosti odrasle osobe	1
4	Izlaz uz angažman više institucija	1

Razrješavanje krizne situacije za djecu je imalo različit tijek pa su i ishodi različiti. U najvećem broju slučajeva ishod je dominantno označen roditeljskim prihvaćanjem stručne interpretacije izvora, nastanka, tijeka i posljedica kriznih situacija, kao i vlastitog udjela u njima. U pravilu su, suočeni s realitetom neposrednog događanja, prihvaćali i potrebu promjene svog odnosa prema djetetu i tijekom nastavka razvoja situacije svoje shvaćanje promjena i demonstrirali usmjeravanjem prema djetetu u spontano nastalim situacijama. Pokazali su interes za povratnom informacijom i dobili ju. Kako su njihove promjene uglavnom bile zadovoljavajuće dobivali su pozitivni feedback, katkad uz dodatne upute za mogućnosti daljnjeg napredovanja. Djeca su pokazala zadovoljstvo

novim načinima postupanja roditelja i vraćali im to neposrednim pozitivnim emocionalnim odgovorima.

Prema učestalosti jednako susretan ishod karakteriziran pojavom katarze kod djeteta koje nakon doživljaja neprihvatanja, zapuštanja, izostanka potvrde o vlastitom postojanju, odjednom biva prihvaćeno od roditelja u čvrst zagrljaj, ima mogućnost na svojoj koži osjetiti roditeljevo tijelo (djeca su najčešće čvrsto prislanjala svoj vrat uz majčin) i tako zadovoljenih potreba prošli kroz pražnjenje, čišćenje negativnih emocija. To im je omogućilo osvještavanje završetka stresne situacije, novopokrenutog zadovoljenja bazičnih psiholoških potreba, uspostavljanje ravnoteže na bio-psiho-socijalnoj razini i vraćanja u stanje označeno doživljajem sigurnosti i sreće u kojemu se mogu usmjeriti na njima zanimljive sadržaje u svojoj okolini.

U jednom slučaju nije bilo moguće odraslu osobu dovesti do uvida u njezino izuzetno snažno štetno djelovanje na dijete povjereno joj na brigu. Njezino neprekidnim slanjem negativnih poruka obezvrijeđivanje svega što njen šestgodišnji unuk učini nije se moglo ničim zaustaviti. Svi pokušaji stvaranja uvida ostali su bezuspješni, a nastavak djelovanja je onemogućen njenim odlaskom s dječakom u nepoznato mjesto boravka!

Jedno dijete kroz višekratne razgovore s različitim stručnjacima iz više ustanova stvara svoj odnos prema doživljenoj kriznoj, za njega stresnoj, situaciji u predškolskoj odgojnoj ustanovi nakon pozitivnih poruka osjeća se osnaženo i zaštićeno. Roditelji iz više izvora dobivaju informacije o djetetu, putovima prevladavanja stresne situacije, najprije za dijete a onda i sebe same. Postupno izlaženje iz prolongirane krizne situacije ometano je pritiscima sporne ustanove, ali i očevom potrebom suprotstavljanja ustanovi, pri čemu je dijete ostavljeno u njemu nepovoljnom miljeu „kako ne bi ispalo da su roditelji pobjegli iz situacije i tako priznali svoju krivnju umjesto krivnje odgajateljica”. Proces razrješavanja ovog problema još traje. Za sada se dječak čini osnaženim, ali s rezervama prema institucijama koje se bave djecom.

Analiza promatranih kriznih situacija u čijem razrješavanju je istraživač sudjelovao koristeći znanstvene i stručne kompetencije pokazala je ključne elemente nastanka, razvoja, kulminacija i putova razrješavanja ovih situacija koje dovode djecu predškolske i rane osnovnoškolske dobi do stresa i vrlo su ozbiljan rizični čimbenik odgovoran za nastanak pojava koje dovode do stvaranja negativne slike o sebi, izostanka uspostavljanja bazične sigurnosti, izgradnje neophodnog samopouzdanja, samopoštovanja, emocionalne, obiteljske i socijalne prilagodbe. To su sve pretpostavke nekvalitetnog razvoja djece, razvoja poremećaja u ponašanju, psihičkom funkcioniranju, ovisnosti, asocijalnoj i antisocijalnoj orijentaciji te njihovog puta prema margini društva, ali i bolesti!

Primjeri situacija koje su uočene na prostorima na koje djeca te dobi s roditeljima dnevno dolaze i u kojima je istraživač, koristeći metodu promatranja sa sudjelovanjem,

intervenirao razrješavanjem krizne situacije i oslobađanjem djece pritisaka izazvanih nekompetentnošću odraslih, primarno roditelja, dali su dodatne uvide u socijalna događanja i nadopunili kvantitativne pokazatelje.

Primjeri kriznih situacija

1. Primjer karakteristične krizne situacije u nazočnosti oboje roditelja

Na terasi kafića u centru grada za stolom je sjedila mlada žena, sama. Ispijala je svoju kavu i gledala u ekran svog mobitela. Činilo se da nekoga čeka. Uskoro su se za njenim stolom našli mlađi muškarac i dječčić. Među odraslim članovima ove trijade, za koju se kasnije pokazalo da su roditelji i dijete, komunikacije uopće nije bilo. S vremenom, uz pažljivo promatranje djetetova i roditeljskog ponašanja, zapaženo je kako žena rezignirano gleda u prazno, a muškarac tipka po mobitelu! Dječčić je bio negdje oko stola, oko njih, po slobodnom prostoru među drugim stolovima. No kako nije bilo nikakve komunikacije među roditeljima očito se počeo osjećati zbunjeno, nelagodno. Nije bilo ni nikakvih odgovora na njegove pokušaje komuniciranja, znakova koji bi govorili da su njegove poruke primljene, makar i neverbalnih. Nedostajali su mu bar neki orijentiri za razumijevanje tog neprirodnog stanja, procjene njegovog ponašanja, potvrde samog njegovog postojanja i to ga je činilo dezorijentiranim. Besciljno je trčkarao naokolo. Djelovao je zbunjeno, očito ne shvaćajući što se i zašto događa. To je trajalo desetak minuta. Dvoje odraslih kao da jedno drugoga uopće nisu svjesni ili ne žele međusobnu prisutnost. Dječčić je pokušavao privući pažnju sad mlade žene, sad muškarca ali bi mu to uspijevalo tek na trenutak. Majka bi mu se osmjehnula i opet vratila u „prvobitni položaj”. Otac bi svoj pogled na trenutak s mobitela prebacio na dječčića, a onda nastavio dalje nešto tipkati! Dječčić se obuzet nelagodnom zbog nedostatka pažnje pa i bilo kakve komunikacije, bar pokazivanja osjećaja, potvrde o njihovom međusobnom pripadanju, očito osjećao jako loše! Izgubljeno, jer nije dobivao ni poruke o samom svome postojanju a u toj dobi su jako bitne! Motao se naokolo sve nezadovoljniji, nervozniji, sve besciljniji! Oko stola, ispod, iza... Uzimao bi svoj plastični romobil s tri kotača naslonjen na stol i ostavljao ga, neki autić sa stola i opet ga vraćao...izgledao je sve izgubljeniji, nezadovoljniji, napetiji.. nesretniji, u svakom slučaju! Lice mu je bivalo sve mračnije. Dobivao je onaj klasični, teški, napeti izraz nesretnog, zapuštenog, gnjevnog, djeteta! Pogledi prema majci, ocu, u traženju nekog odjeka tih promjena na njegovom licu, ako već nisu uspjeli prepoznati osjećaje, koji ga razdiru, ostajali su bez odgovora. Tražio je bar i najmanji znak prisutnosti u tom trenutku i na tom mjestu! Oni to nisu mogli primijetiti i zadovoljiti tu važnu djetetovu psihološku potrebu! Znak bivanja ovdje i sada s njihovim sinom, koji očito teško pati! Ali ništa! Na njihovim licima nije

bilo ni znaka suosjećanja pa ni prepoznavanja djetetove izgubljenosti! Ni najmanje zainteresiranosti za njihovog dječaka! Malog čovjeka kojega su upravo oni donijeli na ovaj svijet! Poput stalaktita u kraškoj pećini bili su tu nepomični nesvjesni trenutka, svog djelovanja u njemu, obuzeti nekim svojim mislima! Ničega tu od njih, njegovih roditelja, nije bilo moguće naći! Ta njihova zatvorenost, odbijanje bilo kakve komunikacije, teško je mučila dijete! Oni to nikako nisu primjećivali?! A dijete patilo tako očito! Oni su jednostavno bili slijepi, imali skotome, za sve osim za sebe i svoje probleme pa nisu uočavali ni shvaćali što mu čine! Napetost djeteta širila se još na neke osobe za drugim stolovima, što su ispod oka promatrale što se događa. To malo dijete je tako očigledno tražilo bilo kakvu komunikaciju, emociju, izraz svijesti o njegovom postojanju i patilo! To je svatko mogao vidjeti! Zvalo ih je u pomoć svim svojim bićem! Beznadežnim i besciljnim jurcanjem, izrazom lica, koje je poput filmskog platna projiciralo tugu, žalost, nesreću, izgubljenost, bespomoćnost, ljutnju pa i autoagresiju! Ništa od svega toga oni nisu vidjeli! Bar prepoznali da se s njim događa nešto loše! Ni majka, ni otac!!! Bili su tu, pored njega, ali ustvari - nije ih bilo za tog malog čovjeka u za njega strašnoj nevolji! Sve većoj i sve težoj što je vrijeme više prolazilo!

I oni su djelovali napeto, ali u nekim posve drugim nespozumima, prikraćenostima, ljutnjama, ušančeni i zakleti da će „pokazati” onom drugom, što je već „trebalo” pokazati! Izdržati do kraja! Pod svaku cijenu! Dok se taj mali čovjek mučio ne shvaćajući što se to događa s njim i ostalim dijelovima njega samoga, jer u toj dobi još uvijek nije moglo odvojiti doživljaj sebe od roditelja, obitelji! Ta bol koju je doživljavao mogla se osjetiti po pogledu, izrazu lica, grčevitim, istrzanim pokretima, kratkom dahu, neartikuliranim prigušenim glasovima koje je povremeno ispuštao pri vehementnim pokretima tijela! Promatrao sam roditelje, pa njega, tražeći mogućnost ulaznja u situaciju. Kada je njegov pogled u jednom trenutku pao na mene, iskoristio sam priliku i pozvao ga: „Hej, Pero!” Njegov se pogled zaustavio na meni! Pitam ga: „A je l' se ti zoveš Pero?”. On me pogleda malo iznenađeno, malo zabrinuto zbog toga što odrastao čovjek tako nerazumno griješi u izboru imena: „Ne, nisam ja Pero! Ja sam Jura!”

„A, Jura!”, ponovim veselo! „Znači ti si Đuro!” dodao sam s osmijehom kako bi dječak znao da se šalim, a ne da ga možda ismijavam ili želim ljutiti!

„Ne! Jura!”, odvratio je mali čovjek rezolutno. Ohrabren mojim glasom, smiješkom, pažnjom koju sam usmjerio prema njemu...sada već bez onog izraza nezvjerivosti.

„Znam!”, velim dajući potvrdu njegovom ispravnom postupku.

„A kojeg to morskog psa imaš na majici?!” pitam ga dalje da bi nastavio razgovor.

„Strašan morski pas! Sve proguta!” odgovara odmah sav sretan što ga netko odrasli primjećuje (važna potvrda postojanja koju mu uskraćuju roditelji), vidi i hoće s

njim razgovarati! Otac je skinuo pogled s mobitela i dopustio svom licu da se malo razvedri! Čak i kao malo nasmiješi! Majka se isto smješkala gledajući svog malog čovjeka kako posve suvereno razgovara s neznancem!

„A koliko godina imaš? Tri i pol?” pitam ga dalje.

„Tri i pol!” kaže on ponosno!

Majka potvrđuje i dodaje kako mu je i malo više nego tri i pol!

„Pa kada ćeš imati rođendan?” pitam ga, a on počne objašnjavati očito u problemu s vremenskim određenjima...

„Uskoro će imati i četiri! Za nekih...mjeseci” uključuje se sada i otac! Ostavio je mobitel na stolu!!!

„O, bravo, pa ti si stvarno veliki dečko!” podržavam dječakačev ponos!

„A kako ide ovaj tvoj romobil?” pitam ga dalje da vidim i kako njime barata, što je s motorikom kada popusti spazam u kojemu je još malo prije bio kompletan njegov mišićni sustav.

Odmah ga uzima i veselo juri s kraja na kraj prostora. Vraća se do stola i uzima autić. Stavlja ga u jednu ruku kao da ga u njoj skriva i uopće ga nije briga što veći dio viri izvan njegove šačice, pruža obje ručice i pita: „U kojoj je ruci?”

Pogađam... ali dajem, naravno, krivi odgovor! On pokazuje autić u drugoj ruci! Smije se sada već posve zvonkim, veselim glasom! Nastavlja se vesela igra pogađanja! Smije se što ja nikako da pogodim! Skakuće sretno! Kada sam konačno pogodio skriva ga iza leđa! I sve se ponavlja! Samo sada su obje ruke iza leđa ali tako da se ipak vidi gdje je autić! Kada konačno pogodim daje mi autić da ga ja skrivam! Igra postaje sve veselijom, nastavlja se, s tim što je on nepogrešiv u pogađanju. Presretan je zbog svoje uspješnosti, stalnog potvrđivanja najprije svoga postojanja, a onda i zbog toga što je i jako sposoban pogađač i ima veliku sposobnost rješavanja za njega teških problema! Zatim donosi neki minijaturni traktor! Pa veću limuzinu u koju posprema i autić i traktorić i daje mi ih na čuvanje, a on odlazi na vožnju romobilom. Situacija se za susjednim stolom smekšala! Roditelji komentiraju, smiju se, dobacuju mu... On je opet prelijepo, nasmijano dijete! Nestalo je one boli, napetosti, nesretnosti! Vraća se i počinje priču o zmajevima koji ga očito plaše, kako su opasni, zašto mu noću dolaze u san, mogu li ili ne mogu tako ući i u njegovu kuću... Ja mu šaljem poruke, najprije u smislu da ga morski pas s majice čuva od zmaja i pojest će ga ako mu se pokuša uvući u kuću! A tu su i mama i tata koji mu neće dati ni blizu... On prihvaća to da će zmaja pojesti morski pas i razgovaramo o tome kako će ga rastrgati na komade! Potičem maštariju kako ćemo od tih komada praviti šnicle, pljeskavice, možda i čevape...pa ćemo ga pojesti! Komadić po komadić! Sav se unio u priču i ne pokazuje više nikakvo strahopoštovanje prema tom nekom zmaju, koji

se, kao dodatni teret, nastanio u njegovoj uobrazilji tijekom te njemu nedokučive katastrofe s roditeljima i personificira ju u njegovom psihičkom svijetu u snu, ali, evo, već i u budnom stanju! Kako je noću, kada mu se uvuče u san, nemam pouzdanih podataka, ali posve sigurno nije dobro! Očito mu se kao metafora toga što doživljava danju s roditeljima, mota po glavi...ali sada smo ga rastrančirali na šnicle, samljeli i ispekli...! Ppojeli u slast! Našli smo mu i personifikaciju zaštite u dječaku prijateljskom, inače opasnom morskom psu, kada roditelje u ovom času ne može doživljavati kao dovoljno sigurnu zaštitu! Očito s pravom jer su, izgleda, prečesto okrenuti sebi i ne može se na njih osloniti! Pitao sam se jesu li to shvatili sada kada su se uključili u proces koji se tako spontano razvijao posve vidljiv, jasan, vođen djetetovim tempom doživljavanja, procesiranja i ekspresije! Na moj upitni pogled vrlo značajno kimaju glavama, ozbiljni ali zadovoljno! Dječak povremeno napravi krug s romobilom! Nastavlja se i međusobna komunikacija za njihovim stolom! Tko zna koja je barikada maknuta ovim vraćanjem djeteta u prihvatljivu razinu funkcioniranja... Slika obitelji postaje, bar prema van, posve uobičajenom, funkcionalnom i mogućom! Nakon nekog vremena se dižu zajedno roditelji u namjeri da nekamo krenu sa sada nasmijanim Jurom. Vjerojatno sada nešto vedrijem domu. Dječak mi prilazi, valjda u namjeri da nastavimo igru. Oni mu kažu neka se pozdravi sa mnom jer se idu igrati doma...Pruža ruku i mi se rukujemo. Uzima svoje autiće, traktor i romobil i sa svim tim juri za roditeljima. Povremeno se okreće. Maše mi-nam jer su se i drugi za mojim i nekim drugim stolovima, na kraju uključili u događanja. I oni mu mašu. Roditelji pozdravljaju oživjelih lica. Nešto međusobno razgovaraju. Nema među njima znakova suzdržanosti, izbjegavanja dodira, odbijanja. Kada me pogledaju dajem im znak podrške, a oni spremno odgovaraju! Čekaju sina. Zagrle ga kada ih je sustigao. Obitelj funkcionira! Koliko dugo ne zna se, ali, evo, sada su s djetetom. Ne pored njega! Ali i jedno s drugim! Nasmiješeni, zainteresirani i njegov je svijet sada upravo onakav kakav i treba biti! Očito roditeljski nesporazum nije bio tako ozbiljan kao što je na početku izgledalo i nije došlo do takve razine disfunkcionalnosti da ga se ne može dovesti u balans. Stoga je bilo potrebno tako malo da se nesreća u svijetu u kojemu je bio ovaj dječčić pri dolasku, eliminira i obiteljska atmosfera se stubokom promijeni! Ustvari, taj njegov mali svijet postane normalnim! Ovaj put nije bilo prilike, mada je potrebe očito bilo, za pojašnjavanjem roditeljskom paru onoga što se događa s djetetom kada oni ne funkcioniraju. No pozornost kojom su pratili moje spontane intervencije, osnaživanje dječaka tijekom igre, njegovo navođenje na sustavno „uništavanje” zmaja-noćne more i traženja dodatnih osiguranja, poticanje na pokazivanje motoričkih sposobnosti, pokazivanje empatije i potvrđivanje njegovih drugih sposobnosti te traženje njihovih pogleda kao znaka praćenja i razumijevanja onoga što se s njim događa, bili su ovim mladim, očito intelligentnim, roditeljima

instruktivni u dovoljnoj mjeri. Bar za početak i razrješavanje te krizne, za dijete stresne situacije.

2 **Primjer intervencije u slučaju krizne situacije u nazočnosti samo jednog roditelja, oca, i njegove nekompetencije**

Jedno vrijeme sam sa svojim unukama dolazio na dječje igralište opremljeno raznim spravama u jednom meni slabo poznatom kvartu, ondje imao prilike promatrati nepoznatu djecu i roditelje i pratiti njihova ponašanja. Posebno potrebnim pokazalo se promatranje jednog oca koji je svakodnevno dovodio na igralište svog dvoipogodišnjeg sinčića. Dječčić je bio dosta živahan, bez pelena, poduzetan, mada još nije bio previše siguran na nogama, pogotovo kod penjanja na visoke sprave. Često je postojala opasnost od pada s visine. No, otac to i nije primjećivao jer je od trenutka dolaska u park pa do njegova napuštanja bio zaokupljen svojim mobitelom! Nastojao sam, osim sa svojim unukama (koje su bile izvrsne pomagačice u promatranje ostale djece) biti i u blizini tog dječčića kad god je to bilo moguće. Moje unuke su to osjetile i same su počele s njim komunicirati, pomagati mu pri penjanju i silaženju s piramide načinjene od užadi i raznih nadgrađa s toboganima, tunelima i slično. Kako je razlika u dobi i razvoju među njima bila prevelika da se stalno s njim igrajum povremeno bi otrčale i prepuštale se svojim igrama. Za to vrijeme mališan je nastavljao istraživanje prostora, sprava i svojih snaga. Kada bi pao u trku, s neke prečke na penjalici ili spotaknuvši se na neku igračku, htio skinuti jaknu, piškiti i slično, znao se rasplakati i tražiti od oca utjehu i nježnosti, ali ovaj ga ne bi primjećivao ili bi u najboljem slučaju nešto ne suviše zahtjevno obavio posve mehanički. Dao bi mu bočicu s vodom ili keksić, posve neadekvatno rješavanju djetetovog trenutnog problema, pa bi se dijete razočarano udaljilo ne znajući što će. Tada su nastupale moje cure a nekada sam i ja uskakao jer one nisu mogle obaviti sve što je trebalo. Nekada, kada bi se jače udario, dječčić bi nastavio plakati i pored naših utjeha na što se otac ne bi ni obazreo. Jednom, kada je povreda očito bila teža ili je dijete bilo već umorno, pospano, plač se jako pojačao. Otac ga je pozvao k sebi i kada je dijete dotrčalo puno nade u utjehu i zagrljaj, dobio je po turu uz glasnu zabranu plakanja jer „muškarci ne plaču!“. Dijete je na to počelo grcati nastojeći da ne bude suviše glasno, ali, na očev očaj, nije moglo zaustaviti plač! Tada su djetetu prišle moje unuke, zagrlile ga i podragale po kosi pa se brzo umirio i kada su ga pozvale na vrtuljak s veseljem je to prihvatio. Otac je najprije bio malo začuđen, a onda je doviknuo za njima, dijelom i zbog nas odraslih na igralištu koji smo ga gledali s prijekorom: „Eto vidiš da ti nije ništa! Sada možeš trčati dalje! Je li?!“. Kako sam mu bio dosta blizu nadovezao sam se na njegove riječi: „Eto vidite kako klinici nekada znaju što mi odrasli ne znamo!“. Pogledao me upitno pa sam nastavio: „Da,

one su odmah shvatile što mu treba, malo ga zagrlile, pomazile, predložile mu nešto što on voli i on je utješén, zainteresiran za nešto drugo i plač je prestao! Znaju što njima pomogne pa lako pomognu i drugome!” Smrknuo se i rekao: „Da valjda! Ali to je za mekušce! Toga nije bilo u moja doba! U našoj kući! Tamo u Liki! Dečko pa da se pekmezi! Nema toga tamo! Ja ću ga odgojiti za pravog muškarca a ne pekmezavu curću!” Gledao sam ga pitajući se gdje su mu osjećaji za vlastito malo dijete pa sam ga upitao: „A nije li vam ga žao kada se tako malen jako udari, rasplače?! Od vas velikog i snažnog, svoga tate, očekuje pomoć, zaštitu, malo nježnosti, utjehu bar!”

„A ‘ko je mene tješio kada sam padao sa stijena, stabala, jednom usred ogromnog grma kupina! Ko’ me izvuka’ iz njih? Mjesec dana sam bio izgребan ka da sam sa sto mačaka bio zavezan u vreću!”

„A sjećate li se kako ste se tada osjećali?!”, upitao sam promatrajući ga pažljivo da vidim hoće li se pojaviti kakve emocije. Preko čela je prošla sjena a lice je pokazalo nešto kao neugodu i prezir zajedno! Nadovezao sam se na to: „Nije bila baš neka sreća! Prije bi se reklo da taj događaj izaziva neka ružna sjećanja i emocije!”

„Naravno! Nije bila neka sreća ali nije bilo koristi od cmizdrenja! A ćaća me doček’a s psovkama i pripalio mi još dvije uz uši kad je vidia kako sam se sav izgreb’a!”

„I sada ni vi ne znate drugo doli ono što i vaš otac!”

„A, nije točno! Nisam ga pljusnuo kako bi to učinio moj ćaća!”

„Da, istina! Dobio je po turu! To je generacijski napredak! Sljedeća generacija će sigurno doći do utješnih riječi! Ona iza do zagrljaja! I tako za pet-šest generacija će vaša loza doći do ovoga što već sada znaju i moje unuke!” Nastavio sam uz smijeh kako bi taj lički gorostas lakše prihvatio ove moje konstatacije! Kako je odjek bio dobar dodao sam: „Ne čini li vam se to malo preveliko zaostajanje za civilizacijskim dosegom i ovih mojih curica? Da malo sporo napredujete?!”, rekao sam to uz šaljivo naglašavanje riječi i smiješak tako da to bude vic, kako ne bih izazvao otpor ili ljutnju i prekid komunikacije.

„Stvarno mislite da je to tako važno?!” upitao je on sada malo smekšan.

„Naravno da je važno ukoliko želite svojim potomcima osigurati jednake šanse u životu, komunikaciji s bližnjima, u njihovoj budućoj obitelji i u društvu općemito! Podjednake mogućnosti razvoja i kontrole emocija, a posebno empatije koja je presudna za skladne bračne odnose, bar zadovoljavajuće roditeljstvo i obiteljski život u njegovoj budućnosti! Za izgradnju kvalitetnog prijateljskog kruga, socijalne mreže...Kako vi stojite s tim?!” nastavio sam istraživati prešavši na njega samoga.

„Pa tu baš i nemam neko društvo! Na poslu u pauzi popričamo, a poslije radnog vremena svi se negdje izgube da sutradan iz razgovora shvatim da su bili zajedno na piću tamo u jednom bircu blizu firme. Kao da me izbjegavaju! Nisam o tome prije

razmišljao, ali sad kad me pitate...! Ma nekako se okupiram tim mojim pametnim mobitelom što mi ga žena poklonila za rođendan pa baš i ne sudjelujem u njihovim dogovorima!”

„Da, primijetio sam da vam je mobitel važan. Prije nego što je pao i rasplakao se, mali vam je nekoliko puta dolazio s molbom da skinete jaknu jer mu je vruće, da mora piškiti, da vam pokaže kako se može sam popeti na prvi red na onoj piramidi od užadi. Par puta vas je tražio tek vaš odgovor, znak da ga primjećujete...ali vi uopće niste reagirali!”

„Ma da! A kako ja za to sve ne znam?! Će sam ja bio za to vrijeme?! Da vi malo ne pretjerujete?!” reče on uz određeni prijeteći ton u glasu i podozriv pogled!

„Eto vidite, vi zaista uopće ne primjećujete što se događa kada se udubite u mobitel! Moje cure su mu pomogle otkopčati i skinuti jaknu. Vidite, tu je pored vas na klupi. Ja sam mu pomogao piškiti tamo kod onog stabla! Sada bi vam bio posve mokar i morali biste brzo kući presvući ga da nisam vidio što se događa! Drugi put biste ga ponovo vratiti u pelene i tako ga gurali u regres umjesto da mu pomognete napredovati, kada mu već tako dobro ide njegov psihomotorni razvoj! Mi smo se odazivali na njegove pozive, davali mu do znanja da vidimo njegove uspjehe i davali mu tako važne potvrde o postojanju!”

Saslušao me je u čudu! Nije mogao doći k sebi! „To se sve danas događalo ovdje?!” pitao me je s nevjericom! Čak malo sumnjičavo! Izgledalo je kako bi najradije nekoga od roditelja pitao je li istina to što ja pričam! Ipak si to nije htio priuštiti i pozvao je maloga k sebi. Kada je ovaj stigao pitao ga je li tu piškio tu popodne i mali mu je rekao: „Jesam. Stliček mi je pomogao! Tamo kod stabla!”. Čovjek je bio preneražen! „Dobro, idi se tamo igrati!” rekao je malome s dozom neugode i nestrpljenja. Malo je i pocrvenio. Pogotovo kada je primijetio podsprdni osmijeh majke koja je stajala nedaleko i očito čula dio našeg razgovora. I ovo s malim.

„Eto vidite! A očevi su silno važni za uspješan razvoj djeteta! Njegovu bazičnu sigurnost, pozitivnu sliku o sebi...” nabrojio sam mu sve redom a on me u čudu gledao i slušao!

„A mater?!”, zapita malo zbunjeno, više kao prigovor, izazov na raspravu!

„E, vidite, i majke su važne, ali novija ozbiljna istraživanja pokazala su da je otac u svemu tome važniji od majke! U slučaju njegovog zakazivanja kod djece se javljaju i vrlo ozbiljni deficiti! Strahovi, nesigurnost, povlačenje pred drugima, školski neuspjeh...puno toga! Čak i psihički problemi! Nepobitno, znanstveno utvrđeno!”

„Ma da! Otkud sad to?! Svašta ta vaša znanost izmislila! A otkuda vama to sve?! Jeste li i vi znanstvenik?”, gotovo podsprдно će on! I ona majka što nam se još malo primakla me začuđeno, s nevjericom, gledala!

„Je, gospođo! U našoj civilizaciji se očeve zanemaruje kod odgoja djece, a vidite, pokazalo se da su jako bitni! Potražite u knjižnici knjigu „Plodovi roditeljskih poruka” pa onda možemo o tome raspravljati!” obratio sam se sada njoj želeći tako oca pridobiti na „svoju stranu” kako bi on lakše prihvatio ove spoznaje suprotstavljajući se „nekoj tamo ženi”!

„Ja, eto kada gospodin kaže, mora da je tako! A, jeste vi zbilja neki profesor, znanstvenik?!” potvrđuje moje navode i ponovo pita o mojim kvalifikacijama za takve tvrdnje. Kako je postojala opasnost da se prikloni onoj majci rekao sam ponešto o mojim kvalifikacijama i iskustvima u radu s djecom i odraslima s različitim poteškoćama. I onda su krenula pitanja o bazičnoj sigurnosti, slici o sebi, prilagođenosti, neprilagođenosti, psihičkom razvoju djece, fazama u „tom njihovom razvoju”...Nikad kraja pitanjima, uvjeravanjima, davanju primjera i loših i dobrih ishoda! Sve u svemu, moj zadatak, koji sam si sam postavio, za to popodne, danima pripreman, bio je ispunjen! Trebalo je krenuti kući s mojim pomagačicama! Zahvalili su mi se oboje s još nekim pitanjima u zraku.

Neko vrijeme nismo dolazili na to igralište, a dok smo mu se nakon desetak dana približavali ugledali smo našeg „likotu” kako pomaže svome sinčiću u penjanju na nadgrađe tobogana! Sjajno! Nije, izgleda, bilo uzalud! Stigavši, nakon pozdrava, upitao sam ga gdje mu je mobitel. Nasmijao se od srca i pokazavši na džep traperica rekao: „E, tu je! Nema više mobitel, nego sin! I nije to tako loše! Izgleda da mali odma' bolje sve radi! A kad me zagrlj to je sada sasvim drugo!” Nisam mogao ne pokazati svoje zadovoljstvo. „A je li?! Ma ne mogu vjerovati!” potaknuo sam ga na nastavak izlaganja o njegovim zapažanjima.

„Je, ozbiljno! I sada baš 'oće sa mnom u park, na igralište, svuđe a prije je više volio s materom samo ona uvijek ima posla uk'ći! A meni to sad i odgovara! Nas dva smo postali pravi kompanjoni! Ništa bez ćaće!”

Ovo je bilo relativno lako osvještavanje! Čovjek je bez puno muke doživio „prosvjetljenje” i počeo uživati u svom roditeljstvu! Rijetko dobar uspjeh u mojim „prosvjetljavanjima sugrađana”! Ostala moja nastojanja su išla puno teže i s lošijim rezultatom, koje najčešće nisam mogao ni provjeriti jer roditelje i druge odrasle s kojima sam zapodijevao razgovore najčešće više nisam susretao! Osim toga, učinilo mi se da je ovaj čovjek s ne baš visokim obrazovanjem prihvatio spoznaje i iskustva što sam mu ih ponudio bolje od obrazovanih roditelja, koji nisu dovoljno ozbiljno shvatili moje riječi, iskustva, znanstvene spoznaje, ne vjerujući društvenim znanostima i njihovim istraživanjima gdje je „sve fluidno, može i ovako i onako”, po njima! Ta lažna sigurnost u svoja znanja i akademsko postignuće branili su im prihvaćanje neophodnih spoznaja o roditeljstvu, radu na sebi u tim, njima stranim, nepoznatim područjima!

3. Primjer intervencije u slučaju nekompetentnog, štetnog djelovanja majke

Pri promatranju funkcioniranja roditelja s djecom u drugim prilikama i na drugim mjestima, trgovačkim centrima, uočena su neadekvatna ponašanja majki, i njihovu bezosjećajnost pa i okrutnost prema svojoj djeci! Nekada je to bilo grubo prekidanje djetetove igre, maštarije u trgovini zaigranog djeteta, koje je tražilo neki svoj sadržaj, prisiljeno na to predugom zaokupljenošću majke različitim izlošcima, najčešće odjevnim predmetima, što bi ih do beskonačnosti pregledavale u različitim bojama, veličinama, krojevima. Mjerkale, uspoređivale, odmjeravale s ove i one strane, isprobavale i bez namjere da ih kupe... tek da zadovolje svoju potrebu posjedovanja novih „krpica” bar na tih par minuta.... A zaboravljeno dijete, bilo je prisiljeno naći neki, sebi primjeren, sadržaj. Usamljeno, žalosno, nesretno i na kraju i ostavljeno osjećaju napuštenosti, na neko vrijeme, čije trajanje je ovisilo o trajanju majčinih ogleđa. Dijete se moralo zaštititi od razornog doživljaja napuštenosti od najvažnije osobe u svom životu, što se događa kada predugo biva izvan roditeljskog vidokruga. Djetetu očite, vidljive roditeljske pažnje! I kada se uspije vlastitim snagama zaštititi i zaokupiti nekim prisutnim ili izmaštanim sadržajem, ona ga bez imalo takta „čupa” iz tog, njemu u danom trenutku „ljeovitog” ozračja, jer je naglo odlučila promijeniti trgovinu i oglede nastaviti u susjednoj! Nesvjesna toga da i dijete „ima pravo” zadovoljavati svoje potrebe, među kojima je ona za sigurnošću ali i za igrom, te da su one, i pažnja i igra, izuzetno važne u cjelokupnom zdravom razvoju djeteta! Presudne za njegov kvalitetan bio-psiho-socijalni razvoj! Jednostavno bivajući u „svom filmu” majka bi prekidala kontinuitet događanja u djetetovom filmu???! Bez imalo svijesti o tome što čini, a kamoli brige o „svom” djetetu! U drugoj trgovini, bi opet nastavila zadovoljavati svoju potrebu za beskrajnim pregledavanjem, dodirivanjem, navlačenjem, isprobavanjem bezbrojnih tkanina i odjevnih predmeta, bešćutnih „krpica”, dok bi dijete za nju opet postalo jednostavno - nevidljivo! Nepostojeće! Za dijete je to značilo novu napuštenost, prepuštenost sebi, zanemarivanje, praktički gubitak majke, roditeljice, bespomoćnost i izgubljenost! Javio bi se i snažan osjećaj straha koji se tako jasno mogao vidjeti, naprimjer, na izbezumljenom licu trogodišnjaka, jednog od mnogih, zatečenih u takvoj situaciji u obližnjem šoping centru. Promatrao sam ih neko vrijeme hineći zainteresiranost za neku konfekciju. Dječak ju je pokušavao dozvati sve glasnijim pozivima! „Mama, mama, mama, mama...!”. Bez kraja i konca! Odzvanjalo je to u ušima, ali i srcu i izazivalo sve veću napetost kod prisutnih što su tu došli ispuniti neke svoje želje ili potrebe! Kod nekih kupaca i trgovaca pomalo već i dosadu, ljutnju! Na dijete! Naravno! A majka, kao da ga ili ga stvarno nije čula u ekstazi brda krpica što su pred njom čekale njene oči i prste?! U jednom trenutku izbezumljeni dječak je bespomoćno zavrištao: „maaamaaa! Svi su se okrenuli prema njemu, a ona ga je pogledala najsmrknutijim mogućim pogledom i dreknula: „Dosta! Razmaženo

derište! Samo si ti važan! Stalno moraš biti u centru pažnje! Prestani urlati!” Dijete se uplašeno povuklo iza jedne velike vješalice s robom, zasuzilo i počelo jecati! Borio sam se sa svojim osjećajima, zgranutošću! Moram zadržati ulogu promatrača! Po mogućnosti objektivnog! U potpunosti empatirajući s djetetom „sam od sebe” krenuo sam prema toj ženi shvativši da više ne smijem čekati sa svojim „sudjelovanjem”! Krenuo sam spreman objasniti joj što se stvarno događa u svijetu njenog djeteta! Upozoriti ju! Osvijestiti! No morao sam još utvrditi kako tu situaciju vide ostali prisutni odrasli! Većina je neverbalno ili u međusobnim komentarima izražavala ljutnju! Tek jedno ili dvoje djece je izrazom lica pokazivalo sažaljenje prema djetetu! Žena je očito primijetila da ju promatram, ispod oka me pogledala i krenula prema djetetu, iza one vješalice, uzela sina u naručje i uputila se prema izlazu iz trgovine. Znači, reagirala je već na neverbalnu poruku! To ipak nešto znači! Dječčić ju je čvrsto zagrlio, stisnuo se uz nju privivši svoj vratić uz njen vrat još uvijek se povremeno trzajući u ritmu ridanja koje je pomalo jenjavalo. Kako sam se nalazio kod izlaza „putovi su nam se sreli”. Morali su proći pored mene. Nije mogla ne odgovoriti na moj uporni pogled. To sam iskoristio da joj se obratim tihim glasom: „Gospođo, jeste li svjesni što radite?! To se zove zanemarivanje s elementima zlostavljanja djeteta! Zna li to!?” Zastala je kao munjom ošinuta. Zgranuto me pogledala i ljutito, malo uplašeno, s dozom glumljenog prezira odgovorila: „O čemu vi to i s kojim pravom?!” „S kojim pravom?! A da vas prijavim za zanemarivanje pa i zlostavljanje djeteta, što mi je dužnost?!”, upitao sam smrtno ozbiljnim glasom uvjeren kako tu moram intervenirati u skladu i prema odredbama važećih zakona! Žena mi se okrenula i glasno me upitala: „Što vi zapravo želite!? Hoćete mi nešto važno reći?! Da ćete mi se smilovati ili tražite neku protuuslugu kao službena osoba MUP-a da me ne prijavite?! Možda eure?! Ovo je moje dijete! Ja sam mu majka i najbolje znam kako ga treba odgajati! Ne želim ga razmaziti!” ispalila je čitav rafal! Očito je htjela isprovocirati sukob i čak me optužiti za iznuđivanje mita! Lukavo i bezobzirno! Primjereno inteligentnoj, sigurnoj osobi koja je navikla vladati svime oko sebe i ne preza ni pred čim što joj može osigurati dominaciju. Morao sam odgovoriti hladno i rezolutno kako bih prevladao ovu neugodnu situaciju! „Što?! Gospođo, vi me želite podmititi?! Zna li da je to već drugo kazneno djelo u ovo malo vremena!” Rekao sam to dovoljno glasno da me čuju kupci oko nas od kojih su neki već usmjerili pažnju poslije njezine reakcije. „N, ne! Otkud vam to!? Vi me napadate...” Nastavila je ne znajući što sada jer se ulovila u vlastitu mrežu. Prišao sam joj bliže. Podragao dijete i objasnio joj kako stoje stvari sa zanemarivanjem i zlostavljanjem djece, pogotovo posljedicama za djetetov razvoj, njegovu bazičnu sigurnost, stvaranje slike o sebi, samopoštovanje, samopouzdanje, kasniji razvoj poremećaja u ponašanju, pa i u vrijeme puberteta i adolescencije sklonost psihoaktivnim sredstvima... kako bi bar na kratko uspostavilo ravnotežu narušenu

neodgovaranjem na njegove emocionalne potrebe, na pozive za potvrdom o vlastitom postojanju, nebrigom vlastite majke! Patnja što ga obuzima zbog zapuštanja, zanemarivanja ili čak roditeljskog zlostavljanja! Uloge svega toga u generiranju poremećaja u psihičkom funkcioniranju, akademskog neuspjeha...! Negativnog utjecaja na čitav djetetov svijet, pa i sljedeće generacije ako je uopće bude! Završio sam s pravnim odredbama i posljedicama za zlostavljača, ali i za onoga tko uoči zlostavljanje djeteta a ne prijavi odraslu osobu koja to čini, pa bio to i roditelj! Time sam sveobuhvatno, mada koncizno, pojasnio njeno ponašanje argumentirajući svoje! Na moje odlučno i racionalno objašnjenje odgovorila je u nevjerici kako nije bila svjesna da je to zlostavljanje vlastitog djeteta, kako ga ona voli najviše na svijetu... Počela je ljubiti dječaćića na čijem licu je neviđena sreća zamijenila patnju! Pred nama je odjednom iskrsnuo prizor ljubavi i sreće majke i djeteta! Uputio sam ju na Plavi, Hrabri telefon i Polikliniku za djecu Grada Zagreba da se bolje informira o tome što je roditeljstvo, kako biti na razini zadatka u tom najvažnijem pozivu u životu svakog čovjeka, koji uopće ima sreću postati roditeljem. Kako bi proširila svoja znanja i naučila prevladavati svoje tako snažne potrebe i porive za njihovim zadovoljavanjem! Kimala je glavom dajući mi do znanja kako sada razumije, valjda da će svakako to sve učiniti! Naveo sam joj i par naslova i imena autora čije knjige će joj svakako pomoći u roditeljstvu. To što nije zatražila mogući nastavak razgovora telefonom, komunikacije e-mailom, kao neki drugi roditelji, ostavilo je sumnju u stvarnu odlučnost za promjene. No s ozirom na strukturu njezine ličnosti, autoritarnost i narcizam moguće je pretpostaviti da je sklonija samostalnom radu na promjenama. A ostala je i neka slaba nada u neki novi susret nekom novom zgodom u šoping centru i nastavak informiranja i razgovora ili čak konzultiranje oko pročitane literature.

Na ovaj ili onaj način toj sličnih situacija bilo je više i uvijek se u majkama nakon, za svaku primjerenog, doziranog upozorenja, dogodilo osvještenje, buđenje iz nekog „njenog filma"! Nekada je bio dovoljan samo zabrinut, malo prijekoran, pogled koji pita: „Je li to moguće, majko?!" Vraćale su se, neke odmah, neke s odmakom u ulogu majke-roditeljice, a često su pokazale i potrebu za razgovorom koji je znao potrajati sve dok ne bi zadovoljile svoju potrebu za spuštanjem tenzije nastale kriznom situacijom s djetetom i mojim „miješanjem u njihov privatni život”.

Nekima je zaista bilo važno informiranje o cijelom jednom, za njih novom, svijetu koji je ustvari postojao tu s njima i oko njih! O području djetetovog razvoja, čimbenika rizika i zaštite, posljedica krivog postupanja! Nekada je roditeljima trebalo osvijetliti neke granice kako bi lakše realizirali svoje želje da „dobro odgoje”, ne „razmaze”, „nauče dijete suočavanju s grubostima života"! Prenosio sam im ključne informacije što su im očito nedostajala a nakon krizne, neposrednim iskustvom doživljene situacije, dolazile su na dobro pripremljeno tlo! Nije uvijek išlo posve „glatko”, ali

na kraju su uvijek, shvativši valjda moju dobronamjernost, zabrinutost i suosjećanje s djetetom, zgranutost nad njihovim neprimjerenim, ponekad skandaloznim ponašanjem, prihvaćali ponuđene spoznaje i produljavanjem razgovora nastojali, sada kad im se već pružila prilika, besplatno, dobiti brdo spoznaja, objašnjenja njima nerazumljivih ponašanja djeteta ili drugih članova obitelji. Pa, istina, dosta rijetko, i sebe samih! Ono što je Sokrat davno prije činio kako bi građane osvijestio u pogledu općeg dobra, vlasti, države, istine, stvarnog značenja nekih ideja (Platon, 1974)...na ovaj način pokazalo se mogućim činiti s roditeljima koje se susreće u nekoj kriznoj situaciji s djetetom kojoj oni nisu bili dorasli i naći izlaz iz nje na konstruktivan način. Začudo, najčešće su to bile majke!

4. Primjer intervencije u slučaju nekompetentnog, štetnog djelovanja srodnika, bake

U jednom momentu idilu užitka na jednoj plaži na našem Jadranu prekine oštar ženski glas s nizom pogrda na, očito, neko jadno stvorenje, prepušteno na milost i nemilost starijoj, mršavoj, visokoj i strogoj, namrštenoj ženi u godinama!

„Jesam li ti rekla da plivaš?! Opet nećeš! Van iz vode i više danas nema kupanja! Koliko puta sam ti rekla da plivaš!?! Opet nećeš! Ne slušaš! Nikada ne slušaš! Ništa ne možeš napraviti što ti se kaže! Nesposoban si za bilo što! Takav ćeš ostati za čitav život! Samo gluposti! Zlo i gluposti jedino znaš činiti! Od tebe neće nikada ništa biti!” Čitava tirada teških objeda, krivnji, presuda, proročanskih tvrdnji za čitav život – osuda na doživotnu neuspješnost, kvarnost, nevaljalost, uzaludnost, suvišnost, bezperspektivnost...sručila se pred čitavom plažom, raznim velikim i malim neželjenim svjedocima uništavanja tog, od tolikih pogrda, zbunjenog dječaćića koji je stajao u moru do gležnjeva ne usuđujući se dalje! Bio je to, bez obzira na posve razumljivu unezvijerenost u tom trenutku, simpatični dječaćić, još malo popunjen „bebišpekam”, bucmastih obraza s rupicama, koji je sav zdvojan gledao molećivo u svoju baku, tako tužnog izraza lica da bi se svatko nad njim sažalio! No uvjeren u svoju misiju, bogom dane odgajateljice, žena je stajala postojano na „braniku dobrog odgoja” i sada svojim izrazom lica ponavljala sve one verbalne poruke! Šutke, pognute glave, pogleda usmjerenog u vrhove svojih nožnih prstiju, dječaćić je krenuo prema obali! Očito more više nije ni mogao vidjeti od jada, užasnutosti time tko je on i kakvim će tek postati, boli u grudima od silnog spazma mišića grudnog koša i vatre što peče u grlu, ispunjavao je bakinu naredbu! Legao pod njen suncobran, nakon što je skinuo kupaće gaćice, što mu očito više neće trebati toga dana i prepušten sebi, unutaršnjim razdiranjima, strahu od takve užasne budućnosti, rezignirano je ležao povremeno se okrećući sad na bok, sad na leđa, potrbuške...pokušavajući izići na kraj sa svom tom silnom krivnjom i jadom!

Žena je plivala polako uokolo povremeno mu upućujući strog, prijeteći pogled, našto bi se dječčić prestao vrtjeti, umirio i gotovo beživotno ležao na svom ručniku! Svi ljudi uokolo su bili zgranuti! Očito su suosjećali s djetetom i bili puni osude za tu ženu, a neki su i sami osjećali istu tu gorčinu u grlu, bol u grudima! U to je mojoj mlađoj unučici postalo hladno i po običaju je posve samostalno krenula iz mora umotati se u svoj ručnik kako bi se ugrijala i spremila za novi ulazak u more. Izišao sam i ja iz mora i krenuo prema našim stvarima. Dječak i baka, koja je u međuvremenu također izišla iz mora, bili su pored naših stvari. Pogledao sam maloga koji je gledao u suncobran, zaleđen, bez znakova ikakvih emocija, rezignirano. Baka je potrbuške ležala pored njega zatvorenih očiju. Pozdravio sam ga. Nije ničim pokazao da me čuo. Vjerojatno je na svaki vanjski poticaj očekivao nastavak bakinih pogrda ili možda ismijavanje od još jedne odrasle zloguke spodobе! Pitao sam ga kako se zove. Šuti. Moja unučica priđe i predstavi se. Nešto je promrmljao, što mi je ostalo nepoznanicom jer je bilo izgovoreno suviše tiho da bi se moglo razumjeti! Pitao sam ga još ponešto. Koliko ima godina, hoće li u školu ove ili iduće godine... i on je pomalo, istina tiho, ali ipak, postupno počeo razgovarati. Kada se moja unučica ugrijala i poželjela natrag u more pitao sam ga hoće li i on s nama u more. Stisnuo se i šutio! Ponovno pitanje je opet ostalo bez verbalnog odgovora, ali lice i tijelo su pokazivali da sam naćeo zabranjenu temu! Onda sam pitao: „A da te baka pusti?“ Isto. Nema odgovora! Tada sam baki postavio pitanje: „Može li mali sa mnom, s nama, u more?“! Nije bilo odgovora ni od nje! E, sada sam pozvao unučice (u međuvremenu je došla i starija) da navijamo za dječaka i krenulo je: „Bako, pustite ga u more! Pustite ga u more...! Pustite ga u more...!!!“ Baka je morala odreagirati, ali to je bilo nevoljko i još uz prijatnju produženja zabrane! Kako se navijanje nastavilo efekti su počeli pristizati... Pa je onda ipak palo dopuštenje uz uvjet da ga učim plivati... i tako smo se dječak, moje unučice i ja našli opet u moru. Dječak je bio presretan, ali se nije usudio ući dublje od gležnjeva. Nastojao sam održati razgovor s njim i to je ubrzo krenulo i onda išlo bez poteškoća. Brčkali smo se, lagano prskali pa sve jaće, radosnije i moje unučice i on. Smijali se, veselili i on je pomalo ulazio sve dublje... Na „pristojnom“ razmaku plivala je baka tamo-toliko blizu da joj ništa ne može izmaknuti kontroli, a opet da se ne ukljući u našu igru i ne „popusti“, nego ostane vjerna svojim odlučnim „odgojnim načelima“ kojima je potpuno uništavala osobnost ovoga dječaka.

Veselo su se igrati u plićaku njih troje, pri ćemu su moje unuke bile življe od njega. To je omogućilo razgovor s bakom koja je stalno ponavljala isto: „Da, da, mali je nemoguć, zloćest, neposlušan, samo štetu hoće ćiniti... U vrtiću ga hoće držati samo ćetiri sata jer je hiperaktivan! Nemoguć! Nisu ga htjeli ove godine ni u školu makar je već skoro sedam, jer je tako zloćest! Ove godine prvi razred prima učiteljica (očito primaju samo jedan razred u neku malu područnu seosku školu...) pa će krenuti

nagodinu kada će prvi razred primati učitelj!” Složio sam se da je to bolje, pogotovo što sam saznao da su roditelji razvedeni, dječak oca gotovo uopće ne viđa, a kamoli da s njim provodi vrijeme pa bi učitelj tu mogao biti dobar supstitut, odigrati ulogu značajnog drugog i tako u toj ulozi spasiti dijete od obiteljskog psihičkog zlostavljanja, uništavanja! A s ocem su, kaže baka, posebni problemi! Ne viđa dijete niti plaća alimentaciju bez suda...pije, i puno, njima teško razumljivog ponašanja djeteta, pripisuju očevim genima. I naravno, dječaku to jasno daju do znanja: „Bit ćeš isti otac! Već jesi! U malom! Bit ćeš propalica, pijanica, niš koristi! To su njegovi geni u tebi! Od tebe nikada neće ništa biti!” Pokušavam ženi što jednostavnije objasniti kako je sve to što mu govore još jedan ozbiljan rizični čimbenik za dječaka! Bez obzira na djetetove odnose i stvarnu povezanost s bilo kojim od roditelja, kvalifikacije koje mu okolina daje o roditelju, pozitivne ili negativne, dijete doživljava kao da su upućene njemu samome i one postaju jedan od važnih orijentira za njegovo vlastito formiranje, djelovanje i razvoj! Pozitivne u pozitivnom, a negativne u negativnom smjeru! Dijete se vođeno njihovim ponavljanjem, identificira s tako predstavljanim likom i snažno je motivirano formiranju upravo u tom smjeru, dodatno opterećeno i sviješću o negativnosti takvog ponašanja iz čega će poteći i autoagresivni porivi! A onda se traži pomoć od ustanova i stručnjaka koji donose zaključke o djetetu i naglašavanim problemima s njim u vezi, dobrim dijelom ili čak isključivo, iz podataka što im ih daju upravo ti neosviješteni odrasli! Iz informacija dobivenih od istih tih osoba koje ga doslovno „guraju” prema margini pa su i „dijagnoze” u skladu s izjavama silno zabrinutih, iscrpljenih, „djetetu i njegovom dobru predanih” odraslih! Najčešće roditelja! Možda će ovakva konstatacija biti teško prihvatljiva onima koji su uvjereni kako je najviše i najvjerodostojnije podatke moguće dobiti od majki. No brojna istraživanja, svjetska pa i domaća, relevantna upravo za našu populaciju (Janković i Ljubotina,1996., Janković i Koren, 2001, 2003, Janković, 2012) pokazuju kako majke, mada najčešće najbolje poznaju svoju djecu i njihove probleme, nisu osobito objektivan i vjerodostojan izvor podataka o rizicima pa i manifestiranim problemima djece (Schaugency & Lahey, 1985)! Česte su i manipulacije roditelja koji žele postići neke svoje sebične ciljeve. osobito tijekom brakorazvoda i nekih drugih teških razdoblja u svom životu! Takve manipulacije mogu biti svjesne ili nesvjesne. Jedni roditelji jasno i nedvosmisleno postavljaju određene ciljeve, ne biraju put ni sredstva za njihovo postizanje po načelu „Cilj opravdava sredstva”! Ne želeći vidjeti koliko nesreće će to donijeti njihovoj vlastitoj djeci, oni idu svom u afektu zadanom, etički potpuno krivom, neprihvatljivom, pa i bolesnom cilju! Drugi čine iste stvari vođeni iracionalnim idejama, uvjerenjima, selektivnim, iskrivljenim percepcijama! U oba slučaja čine djetetu neopravdana, nepravedna, često čak i kaznena djela! Zlostavljaju vlastitu djecu i posve sigurno ova skupina roditelja treba biti kazneno gonjena po važećoj legislativi ili podvrgnuta

određenim psihološkim tretmanima pa i liječenju, ukoliko se utvrdi tako temeljen uzrok njihovog ponašanja! U skladu s ovim činjenicama vezanima za funkcioniranje roditelja, kod uzimanja podataka o djeci svakako je potrebno imati u vidu cjelokupni trenutni i trajni kontekst obiteljskog funkcioniranja i življenja. Primarno partnerske odnose roditelja! Osobito ako su majke opterećene rizičnim situacijama vezanima za vlastitu i djetetovu sigurnost, narušenim obiteljskim odnosima, brakorazvodnim stresnim situacijama, napuštenosti od partnera i slično, one daju prosudbe o djetetu više povezane s vlastitim stanjem, a gotovo uopće bez i najmanje povezanosti s djetetovim (Janković i Maroević, 1991, Janković 2008; Janković, 2012)! Usprkos ovim spoznajama, stručnjaci - socijalni radnici, psiholozi i psihijatri - često uzimaju informacije od majki bez ikakve rezerve i utvrđivanja njihovog općeg i psihičkog stanja, tako sabotirajući dijete, njegovo zdravlje i njegove najbolje interese pa i svoju stručnost! Slično je očito bilo i s ovim dječakom, bakom i njenom kćerkom, majkom dječaka! Baka sluša sve to zabrinutog pogleda, ali onda nastavlja kako su bili već i u dječjoj bolnici u Zagrebu s njim i sada navodno imaju i dijagnozu! Hiperaktivnost! „Nemoguće!”, pokušam osvijestiti baku. „Je, je, ne znate vi kakav je on, šta sve radi!? Pa to je užas jedan! Stalno nekaj izmišlja! Svakakve špelancije! Ni zamisliti si ne možete! Stalno se bojimo da će nekoga udariti, ozlijediti...!” Pokušao sam ju razuvjeriti činjenicama koje su izgleda zanemarili i iskusni dijagnostičari u dječjoj bolnici u Zagrebu, a ovdje na plaži bile su očite. Ništa od svih ključnih pokazatelja za postavljanje takve dijagnoze nije bilo moguće vidjeti kod njenog unuka! „On je jednostavno dječak u dobi u kojoj djeca, pogotovo dječaci, puno trče, jurcaju, isprobavaju svoje snage! Pogledajte kako mirno se tamo u plićaku igra s mojim unukama! Koliko vidim iz mog razgovora s njim, mogu zaključiti da je inteligentniji od većine djece svoje dobi! On je nadareno dijete pa je onda i znatiželjan, pun pitanja, zahtjevan, sklon ispitivanju granica, dosjetkama, akciji! Naravno da nije lako s njim ali ne zato što je zločest ili hiperaktivan nego jer je poseban! Znam da vam svima skupa nije lako, ali to je cijena koja se plaća za nadareno dijete! Velika sreća, ali i veliki napori! Prije bi moje unuke koje stalno skaču u more, prskaju se, glasaju..., bile hiperaktivne nego on!” Baka je čitavo vrijeme gledala s nevjericom, a opet joj se činilo da to što pričam tu i tamo za nju ima i nekog smisla... Osim toga, valjda je duboko u srcu i željela da joj unuk bude „nešto”, a ne propalica kao njegov otac! Neželjeni zet!

Cijelo vrijeme dok smo razgovarali njen unuk, dječak od šest godina, moja starija mi unuka, njegova vršnjakinja i mlađa, četirigodišnjakinja, igrali su se u plićaku, nešto pričali, smijali se... Nakon nekog vremena starijoj se unuci prohtije otići skakati s mola i gleda kamo će s končanom pletenom narukvicom jer joj je velika pa bi mogla skliznuti s ruke kad skače u more. Zove mene da mi ju dade na čuvanje, ali ja ju uputim na dječaka, usprkos bakinom protivljenju jer će „on to pokidati, izgubiti...”!

U svakom slučaju na neki način „strajbati!”. No, unuka me poslušaj i dade mu je. On prihvati i igra se njom, moći ju pa vadi iz mora, navlači na svoju ruku. Baka mu stalno nešto „pomaže”. Neka sad pazi, izgubit će narukvicu, nespretnan je, opet će zabrljati... Ne može stati! Nevjerojatno! Sva svoja nastojanja „da od njega ipak nešto napravi” koncentrirala je na uništavajuće poruke pa i pogrde što sasvim sigurno vode upravo onome protiv čega se s toliko žara „bori”! I, naravno, preplavljen njenim obezvređivanjem, iznerviran, kakav bi svatko, pa i odrasli, bio da ga bombardiraju negativnostima, nepovjerenjem, sumnjama, pogrđama dok radi bilo što, u jednom momentu ju ispusti! Konačno mu, u skladu sa svim bakinim silnim nastojanjima da ga obeshrabri, ispadne narukvica iz ruke i potone! „Šta sam ja rekla!” jedva je dočekala vrlo odgojiteljica! „Eto vidiš kakav si nespretnan! Nemogući! Šta ćeš sada?!...” Ne prestaje! Ni roditelji, a evo sad očito ni poneke današnje bake nisu u stanju svome potomku dati podršku umjesto da ga uvjeravaju u njegovu inferiornost, nedoraslost zadacima, preuzetim obvezama, njegovu neučinkovitost, nespretnost, sigurni neuspjeh i propast! Krenuo sam prema njemu u plićak. On je uporno pokušavao pronaći narukvicu, ali bio je u za njega dubokom moru sve do prsa! Dolazeći ohrabrivao sam ga dajući mu do znanja da vjerujem u njega! I, na kraju je i uspio! „Bravo! Vidiš da možeš! Ti možeš sve za što se odlučiš i potružiš! Baš si pravi momčina!” govorio sam glasno da me i baka čuje! Vrlo brzo ju je spretno uhvatio nožnim prstima, izvadio iz mora i kada je unuka došla do njega nježno joj je s dvije ruke raširivši ju, stavio narukvicu na pruženu ruku tako predano kao da joj stavlja vjenčani prsten pred oltarom! Hvalio sam ga naglasivši njegovu spretnost, brižnost i uspješnost u traženju! Baka je bila malo osupnuta mojom „katastrofalnom” reakcijom, ali sada nije verbalno reagirala! Činila je obrnuto od onoga što treba činiti! Ignorirati neuspjeh, a pohvaliti uspjeh! No ona je ponovo počela i nije prestajala davati negativne neverbalne poruke unuku. Čak su bile pojačane jer je razvoj situacije negirao njen stav i sada je upela sve snage kako bi i sebe uvjerila da je ona u pravu! Kao da je to najvažnije, a ne djetetova dobrobit! Nisam htio otići od njega kako bih ga zaštitio od bakinog otrovnog djelovanja! S nama je sada bila i mlađa unuka koja još nije spremna na skakanje u more s mola nego je samo s napuhanim rukavičicama plutala uokolo. Ona ga je držala za ruku i uporno ponavljala „Blavo! Blavo!”. Davao sam do znanja svima, dovoljno glasno da i baka čuje kako je uspješna, a i da do njega ne bi stizale bakine pogrde koje nakon prvog iznenađenja nije bila u stanju zaustaviti ni sada kada je ova epizoda s narukvicom, nakon onog zapleta i finala, završila hepiendom! Sjajno! Poučno za sve! Dječaku je dokazala da je dostojan povjerenja, da može sam popraviti pogrešku, koja se može svakome dogoditi, da je uspješna, pogotovo kada se sam, svojom voljom uputi nekom pozitivnom cilju i potruži! Baki da vidi kako uz drugačiji pristup njen unuk može biti spretnan i dostojan povjerenja i pohvale! Svima uokolo, kako se, evo, opet pokazalo koji je ispravan pristup djetetu i njime se valja koristiti!

Baka je sjela na betonsku stazu uz more pored jedne žene slične dobi i nešto tiho, očito povjerljivo, razgovarala. Kada sam prolazio pored njih baka mi se obratila opet prepuna želje da me uvjeri u to kako je njen unuk „bič božji” i sva zla ovoga svijeta u jednom, ali sam joj na primjeru jednostavno pokazao kako to nije istina već da su njena postupanja taj užas koji njemu pripisuje. Bila je ušutkana u svom naletu kuđenja nesretnog dječaka.

No nije dugo potrajalo. Čim se ponovo našla u mojoj blizini nastavila je istu priču. Pokušao sam ju urazumiti prikazom toga što se zbog takvog postupanja prema dječaku sve može događati kada on dođe do adolescencije, fizički ojača, a mentalno uđe u intenzivne promjene unutar CNS, „preslagivanja” u građi korteksa, što je osnova preplavljenosti rizičnim ponašanjima mladih te dobi. Pokušao sam joj to predočiti što jednostavnije i što je moguće sažetije i malo se zabrinula ali onda je zaključila: „Evo što vam ja govorim! Njega treba stalno učiti reda, kuditi i kuditi kad god se može, da bar nešto nauči...! On ništa ne razumije, samo se svađa, neće slušati! Njemu se nigdar ne čini da bi se trebal popraviti!” Objasnio sam joj kako su stvari u realitetu potpuno obrnute, potkrijepivši to očitim primjerima! On je želio biti dobar, pohvaljen, prihvaćen...! Kako sva djeca razumiju i mogu puno toga što odraslima ni ne pada na pamet! Ona žele surađivati (Jesper Juul), samo im mi odrasli trebamo dati priliku za to! To se vidjelo kod nekih dječakovih očito dobrih, uspješnih i, što je osobito važno, ispravnih postupaka koje je baka po inerciji negativno procjenjivala ili bagatelizirala, pa bi joj, potpuno izgubivši glavu, osjećaj za mjeru i poštivanje starijih, protestirajući, braneći zadnju crtu svog ljudskog dostojanstva, bez od nje traženog i očekivanog strahopoštovanja, davao do znanja da nije u pravu! To bi ona opet jedva dočekala za „argumentiranu kritiku”. Tijekom razgovora s bakom saznao sam i to da je dječak, eto ipak, jako pametan, sve razumije, samostalno čita već titlove kod filmova na televiziji! A još nije ni krenuo u školu!!! Zna sve o autima! Kod ujaka u radioni već točno procjenjuje kvarove na automobilima kada vlasnici izlože problem! I prema ujakovim riječima u svojim procjenama, koje jasno argumentira vlasnicima, nikada nije pogriješio ni u čemu! Pitao sam zašto mi sve to govori tako tiho, u strahu da to netko ne bi čuo, a pogotovo dječak, a pogrde onako glasno, zašto mu sve te sjajne kvalifikacije ne da izravno do znanja. Ona je odgovorila da bi onda „bio još gori da ga hvale”! Pokušao sam joj objasniti da je efekt toga što čini posve suprotan od onoga koji želi postići, da mu tako ne daje mogućnost da uopće sazna što želi od njega! Što je dobro! Što treba činiti, kako bi onda to i činio!!! Jer kako će „postati dobar” ako ne zna što to stvarno jest – biti dobar! Pokušao sam i sa složenijim objašnjenjem djelovanja pohvala. Do fizioloških mehanizama lučenja endorfina i mogućnosti uspostavljanja instrumentalnog povezivanja, neke vrste uvjetovanog refleksa, ponavljanja poželjnog ponašanja poticanjem doživljaja ugone kod jednih, poželjnih i njenog izostanka kod drugih, nepoželjnih, oblika

ponašanja! Nismo mogli doći ni do blagog pomaka! Baka je čvrsto uvjerenja u svoj sustav „batine bez mrkve“! Da, nažalost, nije bilo prostora, a ni prilike, za dublje djelovanje i uspostavljanje njenog povjerenja prema onome što sam joj pokušavao prenijeti, ni razmatranje putova uspješnog odgoja toga nadarenog djeteta! Da mi je bilo nekako doći do budućeg učitelja tog dječaka pa da mu pokažem i drugu stranu medalje... u vezi s dječakovom „hiperaktivnošću, prkosom, zločestoćom“! Svakako i razloga njegovog povremenog takvog ponašanja – izazvanog, stalnim i bezobzirnim kuđenjem baš svega što čini, pa čak kada se i spomene nešto pozitivno stavlja se u negativni kontekst tako da i to, što je nepobitno pozitivno, dobije negativnu konotaciju!

Kasnije, u moru, obratila mi se potihom ona druga žena, predstavivši se kao dječakova rođaka. Obratila se ne sa željom da zaštiti dijete nego pokušavajući opravdati baku! Umjesto da pokuša spasiti dijete, koje je izloženo na milost i nemilost, toj „pustinjskoj oluji“ od čile bake, što uništava to dijete ona ju brani! Potanko sam joj objasnio što se događa. Ona je gledala s nevjericom, ali ipak se pomalo priklanjajući logici pod pritiskom jasnih i očitih argumenata! Nakraju me pitala kako ja to sve znam?! Kratko sam joj se predstavio i potaknuo ju da baki i majci ukaže na bar nekoliko knjiga koje će im sve objasniti kada već meni ne vjeruju! Navodno je i djetetova majka bila s njima na odmoru u nekom apartmanu, ali ju nisam uspio upoznati jer očito ne ustaje dovoljno rano za prijepodnevo kupanje, ili je na bakin zahtjev dala unuka „na odgajanje“! Drugi dan se više nisu pojavili na plaži i eventualni susret s majkom i nastavak djelovanja na baku je izostao. Teško pitanje o tome što se nedužnom, nadarenom djetetu, događa s onim nerazumnim, zlostavljajućim ženama ostalo je bez odgovora! Hoće li učitelj shvatiti što se događa i dječaku dati sigurnosti i snage da može izdržati bez prevelike muke i bujanja agresije koja bi jednoga dana, kumulirajući se godinama, mogla eksplodirati u nekontrolirano nasilje!? Moguće i autoagresiju, koja se kod sposobne djece javlja zbog takvog presnažnog, kontinuiranog negativnog pritiska zlostavljača, prikazanog „žrtvom“ na bezuspješnom spašavanju tog nezahvalnog stvorenja, „bezvrijednog otpada ljudskog roda“! U svakom slučaju, stanje u ovoj obitelji vapilo je za sustavnom obiteljskom terapijom, a u slučaju neprihvatanja bilo je potrebno možda čak i izdvojiti dječaka iz obitelji radi vrlo intenzivne patologizacije djeteta!

5. Primjer intervencije u slučaju neprihvatljivog djelovanja osobe izvan obiteljskog kruga

Tijekom ljetovanja na jednoj maloj plaži na koju je dolazio ograničeni broj ljudi uočen je jedan oblik nasilja nad djecom za koji ranije nisam znao. Na nju su odlazili roditelji s djecom i nekoliko zrelih, bračnih parova blizu ili u trećoj životnoj dobi. Između

ostalih već vremesnih ljudi bio je tu i jedan par, vrlo ugladenih, dobronamjernih i vrlo pažljivih ljudi. Oboje su rado ćaskali s roditeljima, šalili se s djecom u moru, na obali dok su djeca trčala za loptom, igrala se u pijesku, skupljala kamenčiće na žalu. Bračni par se posebno dobro slagao s jednom majkom koja je tu dolazila s dvije djevojčice. Mlađa je bila vrlo živa, svjesna sebe i čvrsta u namjerama dok je starija bila vrlo učtiva, uslužna, spremna na račun svojih želja popustiti da ugodi drugima! Spomenuti bračni par je prema objema djevojčicama pokazivao veliku naklonost! No odnos prema njima se ipak donekle razlikovao, kako su se i one međusobno razlikovale! Oboje su ih svakodnevno obasipali čokoladicama, keksićima i sličnim poklončićima. Posebno ih je tetošio ugladeni, fini gospodin! Obje bi podragao, uputio po koju lijepu riječ, zagrlio ih, što su one rado prihvaćale. Čak više nježnosti i lijepe riječi nego jestvine jer čokolada im za čudo nije bila nešto posebno draga! Jednoga dana je stariju djevojčicu, uz ostale znakove naklonosti, jednom rukom prihvatio za glavicu a drugom uhvatio za donju vilicu i počeo mahati njome gore dolje! Zaista čudno, neviđeno ponašanje! Otkuda mu to i što to znači?! Mahati djetetovom donjom vilicom, on veliki odrasli čovjek, djevojčici iz prvog osnovne! I to s toliko entuzijazma! Gleda uokolo kao da je dobio glavni zgoditak na lutriji... Gledam što se događa s čuđenjem ali i negodovanjem! U momentu nam se sretnu pogledi i on ništa! Majka je bila s mlađom kćerkicom u moru i valjda nije ni vidjela što se događa... drugi dan opet! Da ne povjeruješ!! Kako to ipak traje kratko, a i nije jasna pobuda ni djetetov odnos prema tome, izostala je i reakcija! No naknadna razmišljanja o događaju izazivala su uz nerazumijevanje i nelagodu i osjećaj da je trebalo reagirati. Bar ga pitati što znači takvo nasilje nad djetetom! Posve nedužnom, dobrom, poslušnom, koje s toliko povjerenja prihvaća svaku odraslu osobu i njeno ponašanje kao mudro, primjerno, razložno... Taj događaj nije nikako dao zaspati te večeri. Glavom su prolazile različite misli i crvenjevi se sam pred sobom odlučivao sam što bi trebalo napraviti da više ne bude takvog nasilja nad tom djevojčicom koja bi se sva ukočila i počela ubrzano disati zbog spazma grudnih mišića! Kao i inače, nasilje se provodi prema osobama stvorenima za žrtvu! Mirnim, povučanim, nenaviklim na okršaje, popustljivim, spremnim prije na povlačenje nego borbu ili, slučajno, napad! Nezaštićenim, usamljenim i poslušnim! Nisam primijetio da to čini s mlađom! Zanimljivo! Dnevno sam bivao sve frustriraniji kod odlaska na plažu pitajući se što zapravo napraviti!? S jedne strane, to nije moje dijete! Ima tamo majku. Istina otac nije bio s njima ali da mu je majka nešto rekla tako fin gospodin sigurno ne bi ponavljao takvu pogrešku! A onda, opet, znam što to znači za djevojčicu, kako joj se grlo stegne, zapeče, grudni koš se nađe u grču prsnih mišića i ne da plućima da slobodno udahnu! Sva se skameni i pušta da joj se čini nasilje pateći bez riječi! I tako svaki dan! Misli, grč, pitanja bez odgovora! Nakon par dana sam baš bio pored te djevojčice kada je ugladeni gospodin dolazio sa suprugom na

plažicu! Odmah je prišao djevojčici s lijepim pozdravima i krenuo rukama prema njenoj glavi! Odreagirao sam više spontano nego odmjereno, ali odlučno! Maknuo mu ruke od brade, a on je krenuo svinutim kažiprstom i srednjakom prema njenom obrazu! „Ne to se ne radi!”, rekao sam! „Dijete se može zagrliti ako nam dozvoli ono i roditelji, podragati po kosici, obrazu...” što sam istovremeno učinio „a ove čudne, neprimjerene stvari se ne radi!” On se nije odmah zaustavio ali kada je vidio i čuo moju odlučnu reakciju, počeo je nešto kao ispriku... i njegova supruga za njim! Povukao sam djevojčicu i uputio ju majci, koja ju je zagrlila s puno nježnosti a izgleda i zadovoljstva što je tako završila ova epizoda! Sam preplavljen suprotnim osjećajima, mada sam znao da je trebalo zaustaviti te neadekvatne izljeve nježnosti, na trenutak sam ostao u stanju preispitivanja! No njegovo ponašanje, inače za svaku pohvalu i ugledanje, činilo mi je neugodu a i moja nervozna reakcija! Da, trebao sam mu izravno prići prije tog meni trećeg, poznatog „nastupa naklonosti” prema djevojčici, predstaviti se, objasniti kako sam primijetio te neke oblike pokazivanja naklonosti koji možda pripadaju nekim prošlim vremenima, ali danas više nisu prihvatljivi i predstavljaju čin nasilja i da ih ne bi smio ponavljati! Da, to bi bilo bolje i spriječila bi se ova, za sve neugodna situacija! No kada je već ispalo tako, prvom prilikom sam se uglađenom gospodinu ispričao zbog mog vehementnog postupka, ali mu i objasnio kako je to što čini čin nasilja prema djetetu! Ni krivom ni dužnom! To mahanje djetetovom vilicom što još nigdje nisam vidio! Pitao sam ga otkuda taj „narodni običaj”, da mi ga locira čisto kulturološki, jer to još nikada nisam ni čuo ni vidio mada se desetljećima bavim djecom, obiteljima i problemima na relaciji odrasli – djeca! On je otklonio i samu potrebu isprike i počeo objašnjavati kako se to s djecom tako šali da im „zveckaju zubići!” „Da zveckaju zubići!”, zavrti mi se u glavi! „Ali gdje i tko to radi?!” Oboje su se čudili kako ja to ne znam! Ona je djelovala i malo uvrijeđeno! A onda je on rekao kako taj put nije mislio to s vilicom napraviti nego ju uštipnuti za obraz! Katastrofa! To je kao bilo nešto manje nasilno! Možda čak fino i poželjno! „Pa to je jednako nasilan postupak! Gospodine, vi očito niste svjesni toga što radite! Pa ni to se ne radi! I to je nasilje nad nedužnim djetetom!” Njih oboje su me zbunjeno gledali čudeći se kako ja to ništa ne znam! „Pa ako je tome tako, sada je sve nasilje ili nedozvoljeno ponašanje...! Naravno da to nećemo više činiti kada je tako!” Očito ih je moja odlučnost uvjerila da ti „narodni običaji” nisu primjereni! Nisam morao dalje nastaviti razgovor o tome i prešavši na druge teme pomalo sam se udaljio. Majka djevojčica mi je kasnije u zgodnoj prilici kada sam joj rekao da možda nisam pozvan...objasnila kako mu je već rekla za to „zveckanje zubićima”, da to ne čini...! I on je morao opet pokušati! Kada bi bio spreman na analizu tog svog ponašanja vjerojatno bi se moglo naći zanimljivih stvari, prolazilo mi je glavom! Koliko kulturološkog toliko i potisnutog intrapsihičkog materijala! No ubrzo sam otišao iz tog ljetovališta s obitelji i razgovor

s takvim smjerom i sadržajem ostao je za neki neizvjesni susret u budućnosti! A pitanje bi li ovaj gospodin bio i spreman na njega. U svakom slučaju, takvi postupci u koje se ubraja i prihvaćanje djetetove glave dlanovima ispod ušiju i podizanje djeteta u zrak, pa i podizanje u zrak za ručice i držanje bespomoćnog djeteta u zraku bez podloge, nedopušteni su zahvati jer predstavljaju nasilni čin prema nejakom djetetu! Imaju oni i simboličko značenje pokazivanja moći i učenja djeteta da bespogovorno prihvati manipulacije njegovim tijelom! To je svakako puno važnije, jer priprema dijete na takav odnos prema njemu u odrasloj dobi! Osjećaj negospodarenja vlastitim tijelom, priprema za bespogovorno prihvaćanje tjelesnog nasilja, što je osobito neprihvatljivo za žensko dijete! I svakako, očito je važno znati, da nasilne postupke prema djeci čine ne samo pijani grubijani, nego i vrlo kulturna, pristojna gospoda, inače vrlo uglađena i ugledna ali taj status ih ne amnestira!

Zaključak

Analiza podataka dobivenih promatranjem sa sudjelovanjem pokazala je korištenje *street corner work* pristupa više nego opravdanim, bez obzira na relativno mali broj otkrivenih slučajeva zanemarivanja, verbalnog i neverbalnog nasilja nad djecom jer su tako dobiveni dragocjeni podaci o:

- velikoj raširenosti roditeljske nekompetentnosti kod roditelja bez obzira na stupanj naobrazbe i spol, što ukazuje na potrebu pripreme za odgovorno, uspješno i sretno roditeljstvo, ali i stalno održavanje postignute razine i napredovanje u njemu,
- mogućnosti intervencije u situacijama u kojima odrasli zapuštaju, zanemaruju pa i zlostavljaju djecu tako da one završe konstruktivno, otklanjanjem stresa kod djeteta i motiviranjem odraslih na promjenu smjera u svom odnosu prema djeci i osobnom radu na napredovanju u roditeljskoj ulozi,
- relativno brzom izlasku djece iz stresne situacije, vraćanju u funkcionalno stanje i prevladavanje stresnih posljedica, što govori i o zadovoljavajućoj razini otpornosti kod djece iz ovog istraživanja,
- spremnosti na nasilje i zanemarivanje djece roditelja i drugih odraslih obaju spolova podjednako, s tim što je u ovom istraživanju nađeni broj žena koje to čine nominalno bio veći nego broj muškaraca, ali ne na razini statističke značajnosti pa se može pretpostaviti da bi dulje i sveobuhvatnije istraživanje utvrdilo i statističku značajnost te razlike, što bi onda pokrenulo i neke druge rasprave, a vjerojatno i nova istraživanja,
- sklonosti zanemarivanju, pa i zlostavljanju djece čak i kod građana iz reda „normalnih“, prilagođenih i uglednih ljudi u situacijama kada žele zadovoljiti neke svoje potrebe, koje ne pripadaju u red bazičnih, životno važnih, što govori kako je

sintagma „dijete nam je najvažnije na svijetu”, koju odrasli koriste lažna i postala je pozitivno konotirani stereotip,

- zanemarivanju ključnih psiholoških potreba djece, koje zna eskalirati i u psihičko zlostavljanje, a može biti rezultat i prolaznih nesporazuma i kriza među roditeljima usredotočenima na svoje probleme
- prisustvu zanemarivanja, zapuštanja i zlostavljanja, osobito psihičkog, u svim kategorijama društva, a ne vezanih samo uz već postojeću psihosocijalnu patologiju u vidu alkoholizma i drugih ovisnosti te razne vidove socijalne patologije,
- postojanju dobrih mogućnosti zaustavljanja i razrješavanja kriznih situacija, kontrole i preveniranja stresa kod djece, a time i njegovih razornih posljedica korištenjem primarno socijalnoantropološke metode promatranja sa sudjelovanjem.

Ovakav istraživački pristup što ulazi u kategoriju akcijskih istraživanja koja obuhvaćaju i vrlo sofisticirane oblike djelovanja, a zahtijevaju posebnu pripremljenost i motiviranost istraživača, u prvom redu ima opravdanje u prikupljanju teško dostupnih podataka, uključujući i one iz reda tijeka procesa nastajanja i razrješavanja stresnih situacija.

Usto on omogućuje i direktnu pomoć djeci u stresnim situacijama pa pored toga što ih je u ovom istraživanju otkriven relativno mali broj, prema poznatoj konstataciji kako je spasiti i jednog čovjeka isto što i spasiti čitav svijet, predstavljaju nezanemariv doprinos reduciranju takvih problema.

Literatura

- American Sociology Association, Washington, pristup ostvaren 24.10.2020.
asanet.org/news-events/footnotes/nov-dec-2017/features/tallys-corner-revisited
- Anderson, E. (2003). *A Place on the Corner*, Chicago, pristup ostvaren 24.10.2020.
<https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/P/bo3619613.html>
- Berne, E. (2013). *Koju igru igraš*, Novi Sad: Psihopolis
- Gandy, J. M. (1959). Hajde Park Youth Project, Chicago, pristup ostvaren 24.10.2020.
<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/000271625932200114>
- Gordon, T. (1983). *Parent Effectiveness Training*, New York: American Library
- Goulding, M. i Goulding, L. R. (2013). *Promeniti život*, Novi Sad: Psihopolis
- Harlem, NGO, Amsterdam, pristup ostvaren 24.10.2020.
<https://www.streetcornerwork.eu/volwassenen/workforce/>
- Janković, J. (2012). *Plodovi roditeljskih poruka*, Zagreb: Etcetera
- Janković, J. (2011). *Savjetovanje psihodinamski pristup*, Zagreb: Etcetera
- Janković, J. (2011). *Savjetovanje u psihosocijalnom radu*, Zagreb: Etcetera
- Janković, J. (2008). *Obitelj u fokusu*, Zagreb: Etcetera
- Janković, J. (2008). Rogersov model terapije i (ili savjetovanja), u *Psihoterapija – škole i psihoterapijski pravci u Hrvatskoj danas*. (ur.) Jukuć, V. i Pisk, Z., Zagreb: Medicinska naklada, Psihijatrijska bolnica Vrapče
- Janković, J. (1997). *Savjetovanje – nedirektivni pristup*, Zagreb: Alinea
- Janković, J. (1996). *Pristupanje obitelji*, Zagreb: Alinea
- Janković, J. i Koren, Z. (2003). Poremećaji djece predškolske dobi u odnosu na spol prema percepciji roditelja i odgajateljica, *Socijalna psihijatrija*, br. 31, Zagreb
- Janković, J. i Koren, Z. (2001). Ponašanje djece predškolske dobi u percepciji roditelja i odgajatelja, *Kriminologija i socijalna integracija*, Vol. 9, 1-2, Zagreb
- Janković, J. i Ljubotina, D. (1996). Majke kao procijenjivači ponašanja svoje djece, *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, Zagreb
- Klajn, E. (2013). *Psihoterapija je moj život*, Zagreb: Medicinska naklada
- Liebow, E. (1967). *Tallis Corner*, Washington, pristup ostvaren 24.10.2020.
asanet.org/newa-ewents/footnotes/nov-dec-2017/features/Tallyss-corner-revisited.
- Malinowsky, B. (1979). *Argonauti zapadnog Pacifika*, Beograd: BIGZ

- McCleary, R. M. (1973). *Street-corner Work with Aggressives*, pristup ostvaren 24.10.2020. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0306624X7301700305>
- Milas, G. (2005). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*, Jastrebarsko: Slap
- Platon (1974). *Apologija Sokrata*, Dubrovnik: Tiskara D. Pretnera
- Rogers, C. R. (1985). *Kako postati ličnost*, Beograd: Nolit
- Schaugency, E. A. & Lahey, B. B. (1985). Mother's and father's perceptions of child behavior, Parental depression and marital satisfaction, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, No. 53, American Psychological Association
- Street Child UK – London, Afrika, Azija pristup ostvaren 24.10.2020. twitter.com/streetchilduk
- White, W. F. (1943). *Street Corner Society: The Social Structure of an Italian Slum*, pristup ostvaren 24.10.2020. [/diva-portal.org/smash/get/diva2-856084/FULTEXT02.pdf](https://diva-portal.org/smash/get/diva2-856084/FULTEXT02.pdf)
- Žanko, N. (1999). *Osnove transakcijske analize*, Zagreb: Alinea